

AYLIK TARİH

Yıl: 3 Sayı: 30 Ağustos 2025

Şirket-i Hayriye
Rodos'un Fethi
Casanova İstanbul'da
Kırım Savaşı
Şehzadelerin Sünnet Düğünü
Taçsız İmparator Hitler'in Sonu
Saka ve Şatır
İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul)
Eski İstanbul Abideleri ve Binaları

İçindekiler

Şirket-i Hayriye 3

Rodos'un Fethi 8

Casanova İstanbul'da 12

Kırım Savaşı 16

Şehzadelerin Sünnet Düğünü 20

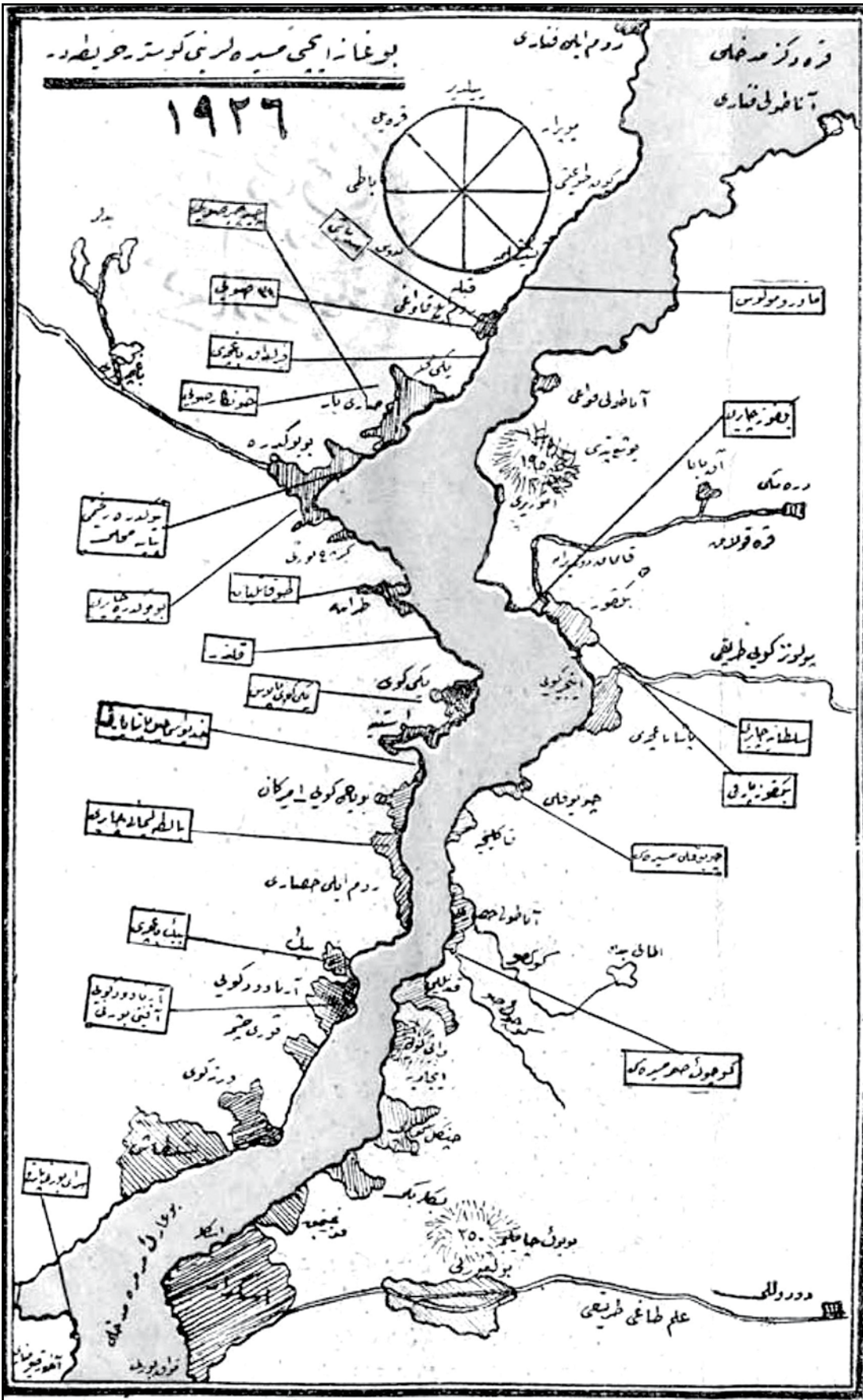
Taçsız İmparator Hitler'in Sonu 24

Saka ve Şatır 30

İstanbul'un Aynası (Mir'at-ı İstanbul) 32

Eski İstanbul Abideleri ve Binaları 37

Şirket-i Hayriye'nin kuruluşuna imkân veren irade.

Boğaziçi'nde ilk yapılan iskelelerin yerleri.

Fevâid-i Osmaniye daha sonraları Şirketi Hayriye'nin kuruluşuyla çalışma alanını Kadıköy yakasına, adalara ve dış hatlara çevirmiş, Boğaziçi'ni yeni kurulan bu şirkete bırakmıştır.

KAYIKLAR

Kayık, asırlarca Boğaziçi'nin ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur. Türk oymacılık sanatının ince örnekleriyle bezenmiş, özellikle Türk kırmızısı rengini taşıyan piyade, pazar kayığı, iki çifte, üç çifte v.s. gibi çeşitli şekillerde adlandırılan kayıkların ilkbahar ve yaz aylarında müşterisi bol olurdu. Her biri ayrı birer

şaheser olan saltanat kayıkları ise başka bir âlemdi. Dalgaların üstünde süzüle süzüle gidişi halkta büyük heyecan uyandırırdu. Boğaziçi, edebiyatımıza yalnız denizi, mehtabı, yalılanya değil, kayıklarıyla da girmiştir.

Şirketi Hayriye gemilerinin çalışmasından sonra, Boğaziçi'nde kayıklara olan ilginin gün geçtikçe azaldığını görmekteyiz. Halk, yavaş yavaş da olsa, bu emektar taşıt araçlarını terketmeye, o çağa göre yepyeni bir buluş ve medeniyet örneği olan şirket gemilerine binmeye başlamıştır. İlk zamanlarda sadece bir özenti, bir merak yüzünden olan

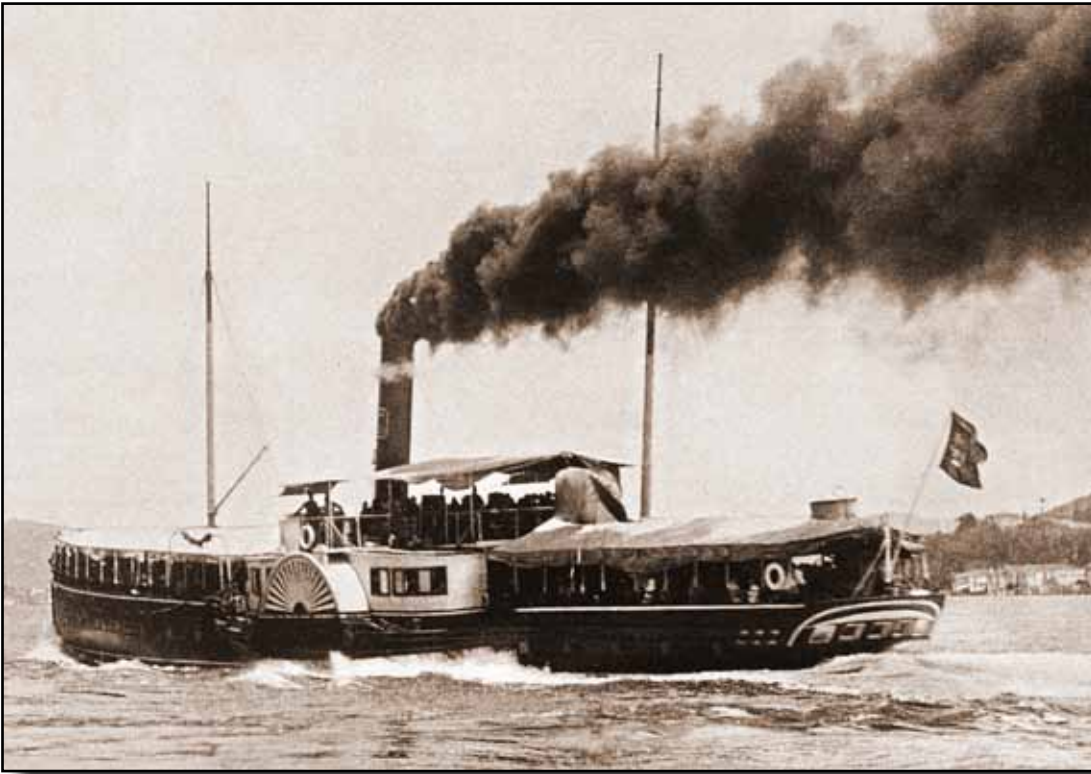
bu rağbet, sonraları ciddi bir alışkanlık halini almış, kayıklar iyiden iyiye terkedilmiştir.

Şirket gemilerinin çalışmaya başlaması ile bu buharlı teknelerin ekmeklerini ellerinden alacağını hisseden kayıkçılar daha sonraları direnme hareketleri yapmışlardır. Bu işe ilk başlayan Üsküdarlı kayıkçılardır. Şirket vapurlarının geliş saatlerinde yoluna çıkan, çalınan ihtar düdüğüne aldırış etmeyen, yol vermeyen kayıkçılar, vapurları taşlamaktan bile çekinmediler. Boğaz'da seyrek olarak görülen bu türden hareketler şüphesiz şirket gemilerinin çalışmasına etki etmedi.

ŞİRKETİN KURULUŞU

1850 yılında resmen kurulan şirketin sermayesi, her biri üçer bin kuruş olan 2000 hisseye bölünmüştü. 100 hisse alan Sultan Abdülmecid'in emrine uyarak, bütün devlet ileri gelenleri, nazırlar, zamanın zenginleri, şirket hisselerinden, malî durumlarına göre birer parça aldılar. Şirketin tarihinden bahseden eserlerde, Valide Sultan'ın 50, Mustafa Reşid Paşa, Dâmad Mehmed Ali Paşa, Fethi Paşa, Yusuf Kâmil Paşa ve eşinin de 20'şer hisseyle şirkete ortak olduğunu görüyoruz. Bütün bunların yanısıra, Mustafa Reşid Paşa, şirketin bir halk şirketi olmasını istediğinden İstanbullu vatandaşları da bu ortaklığa katılmaya çağırıyordu. Bu suretle kuruluşu biten şirketin idaresi, altı yıl süreyle Antuvan Kalcıyan ve Agop Bilezikçıyan adında iki tüccara ihale olundu. Daha sonraları bu süre dolmadan 1854 yılında sözleşmenin feshedilerek, doğrudan doğruya şirketin nam ve hesabına çalışılmaya başlandığını görmekteyiz.

Kuruluşu tamamlanan şirket, ilk olarak Marndaki adında bir tüccarın Londra'da bulunan oğlunun aracılığıyla İngiltere'de Robert White fabrikasına 6 buharlı gemi (vapur) ısmarladı. 1853 yılı ortalarında gelerek, Boğaziçi'nde sefere başlayan bu vapurların her biri yaklaşık olarak 8000 altına mal olmuştu. Yeni vapurlara Rumeli, Tarabya, Göksu, Beylerbeyi, Tophane, Beşiktaş adları verildi. Artık Boğaziçi'nde yepyeni bir devir açılmış, ananevi bir nakil aracı olan kayıklar, gözden düşmeye başlamıştı. Kısa bir süre sonra, görülen büyük ilgi üzerine, bu vapurlara yenileri eklendi. 1858 yılında İstinye, Mirgün, Anadolu, 1859 yılında Kandilli, Beykoz, Sudaver vapurları hizmete konuldu. Diğerleri gibi, tekneleri ahşap olan bu vapurların makineleri 60 beygir gücündeydi.

16 numaralı Büyükada vapuru.

BOĞAZIÇI GELİŞİYOR

Hiç şüphesiz Şirketi Hayriye, Boğaziçi'nin gelişmesinde önemli bir unsur olmuştur. O yıla kadar ulaşım olanaksızlığı yüzünden Boğaziçi'ni devamlı bir oturma mahalli olarak kabul etmeyen halk, şirketin kuruluşuyla, yavaş yavaş Boğaziçi'ne rağbete başladı. Şirket her semte bir iskele kuruyor, halkın ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışıyordu. Bu yüzden, Boğaz'da devamlı ikamete başlayanlar oldu. Kısa bir süre içinde, Boğaz'ın iki yakası ihtişamlı köşkler ve yalılarla süslendi.

Muhafazakâr İstanbul halkının ananevi bir ulaşım aracı olan kayıkları terk ederek, vapurlara binmeye başlaması birden olmamıştır. Yepyeni bir ulaşım aracı olan vapurların, o çağlarda deniz trafiği diye bir şey pek bilinmediğinden, Boğaziçi'ne alışması da zor olmuştur. Bunun ilk belirtileri, çoğalan deniz kazalarıdır. Bazı kimseler iskele yerine, vapurlara kayıklarla yanaşıyor, kıçtan ve baştan nereden yer bulurlarsa oradan giriyorlar, oturacak yer bulamayınca, kaptan köşküne kadar, her yere çıkıyorlardı. Bunun yanı sıra, kayıkların, geçim kaynaklarını ellerinden alan vapurların sık sık yoluna çıkmaları, önlerinden çekilmemeleri de kazalara sebep olmaktaydı. Bu yüzden, vapurlarda düzenin sağlanması için ilk zamanlar birer zaptiye eri konulması zorunlu oldu. Zaptiye-lere karşı gelenler yakalanarak nezarete götürülüyor, orada cezalandırılıyordu. Ancak zamanla halk alışınca bu tedbir-lere gerek kalmadı.

Vapurlara ilk zamanlar, isim yerine numara konulmuştu. Yine ilk yıllarda vapurları, İngiliz makinistler çalıştırıyordu.

Ancak, kısa bir süre sonra onların yerini Türk makinistleri aldı. Kaptanlar, kazaları önleyebilmek için bir talimatname gereğince hareket ediyor, bu talimatname dışına çıkanlara çeşitli cezalar veriliyordu. «Boğaziçi ve Haliç Dersaadet iskelelerine yolcu taşımakta olan vapur kaptanlarının suret-i hareketlerini mübeyyin talimat» adlı bir de talimatname yapıldı.

VAPURDA SOBA BAŞI SOHBETİ

Şirketi Hayriye'nin ilk vapurları bazı bakımlardan çok ilkel idi. Örneğin; ilk vapurlarda kaptan köprüleri bugünkü gibi kapalı değildi. Yazın belki açık bir kaptan köprüsünde gecenin serinliği içinde vapur yönetmek kolay oluyordu ama, kışın, hele fırtınalı havalarda kaptanlık yapmak büyük bir olaydı. Rüzgâr, yağmur ve kardan korunmak için kap-

tanlar, çoğunlukla pöstekilerden yapılmış, kocaman kaputlar, gocuklar giyorlardı. Bu gocuklar bazen yağmurdan, bazen kardan, son iskeleye gelene kadar sıırıslam olurdu. Fırtınalı havalarda kaptanlık ise, büyük ustalık isteyen işti. Bu cümleden olarak, 1865 yılında Adalar'a sefer yapan Şirketi Hayriye vapuru Kandilli'nin kaptanına, fırtınalı havalarda vapuru birkaç kez güç durumdan kurtarması üzerine, bir madalya verilmiştir.

Vapurlarda, çağımızdakilerde olduğu gibi elektrik, kalorifer vs. konfor yoktu. Akşam güneş batar batmaz, tayfalar birer, ikişer kamaraların, güvertenin ışıklarını yakarlardı. Yolcular, bu pek de kuvvetli olmayan ölgün ışıklar altında birbirlerinin yüzlerini seçmeden seyahat ederlerdi. Kışın ise vapurun genel salonu olarak kullanılan büyük kamarda yakılan soba, yolcular arasında büyük bir samimiyet yaratır, sıcak sobanın çevresine kümelenen bu birbirini tanımayan kişiler, yol boyunca sohbet ederek kaynaşırlardı. Soba'nın iyi çekmemesi halinde ortalığı kaplayan kesif duman-dan yolcular güverteye kaçarak kurtulurdu. Pek iyi bilinmemekle beraber, kaloriferli ilk vapurun «Tarz-ı Nevin» olduğu sanılmaktadır.

EFENDİ-UŞAK» BİLETLERİ

Şirketi Hayriye vapurlarında yolcu ücretleri özel birkaç tarifeye belirlenmişti. Bugün olduğu gibi yedi yaşına kadar olan çocuklardan o zaman da ücret alınmıyor, öğrenci, memur ve siviller için ayrı ücret tarifeleri uygulanıyordu. Bunlar içinde en ilgi çekici olanı, uşak-lanıyla beraber yolculuk yapan şahıslar hakkındaki tarifeydi.

1276 tarihli Şirketi Hayriye yolcu ta-

33 numaralı Nusrat vapuru, Sarayburnu'nun önünden geçerken.

73 numaralı Üsküdar ve 74 numaralı Rumelikavağı vapurları Karaköy iskelesine yanaşmış.

rifesinden, Dersaadet'ten (İstanbul'dan) Kandilli'ye gidecek olan bir şahsın, uşağı ile birlikte aylık olarak 250 kuruş ödemesi gerektiğini okuyoruz. Daha uzak iskelelerde ise bu ücret 300 kuruşa kadar yükselmekte, birden fazla uşak olması halinde ise, ücret düşmektedir. Bu da şirketin ayrı bir özelliği idi. Şirket o yıllarda Boğaziçi'nde oturan zenginlerin, İstanbul'a uşaklarıyla birlikte incecğini düşünerek ücret konusunda ikisini tek bir tarifeye tabi tutmuş, hatta kolaylık olsun diye aylık abonman usulü başlatmıştı. Diğer taraftan bu tarife, şirketin Türk halkının alışkanlıklarına saygı duyduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

VÜKELÂ VE İTFAİYE VAPURLARI

Şirketi Hayriye'den bahsederken, vükelâ vapurundan da söz etmek yerinde olur. Şirketin kuruluşunun ilk yıllarında Boğaziçi'nde oturan devlet erkânı için bir vapur tahsis edilmiş, buna vükelâ (vekiller) adı verilmişti. Vükelâ vapuru, her sabah Kanlıca iskelesinden, o civardaki Babiâli ricalini aldıktan sonra, Bebek iskelesine gider, burada karşı yakadan kayıkla gelen erkânı alıp, Sirkeci'ye hareket ederdi. Akşamları vapur aynı yolcularla Kanlıca'ya dönmekteydi.

Şirketin kuruluşunun ilk yıllarında Boğaziçi'nde bir vapur itfaiye görevi için devamlı olarak geceleri nöbet tutmaya başlamış, bu âdet yıllarca devam etmiştir. Bu vapur, Üsküdar iskelesinde sabaha kadar bekler, Boğaziçi'nde herhangi bir yangın olduğunda bütün tulumbacıları sandıklarıyla birlikte alıp yangın mahalline giderdi. En başta Lülecihendek sandığı, Galatasaray sandığı v.s. ol-

mak üzere, tulumbacılar vapura üşüşür, yol boyunca, yangının nasıl söndürüleceği konusunda heyecanlı münakaşalar olurdu. Yangın söndürüldükten sonra devrin namı tulumbacıları, terlerini yine vapurda silip, yorgunluklarını giderirlerdi. Bu itfaiye görevini en sık yapan vapurlar 41 ve 42 numaralıydı.

İLK ARABA VAPURU

Şirket, kuruluşundan bir süre sonra çalışma alanını genişletmeyi düşündü ve 1285 Hicrî yılında İngiltere'den gelen bir araba vapuru Kabataş'la Üsküdar arasın-da çalışmaya başladı. Bu tarihe kadar sadece mavnalarla yapılan araba ve çeşitli yük taşımacılığı, kısa bir süre içinde tamamen araba vapurunun sırtına yüklendi. 26 numaralı olan araba vapurunun ilk seferinde, orduya ait

top arabalarını taşıdığı bazı kaynaklarda belirtilmektedir. Araba vapurunun sefere başlamasıyla daha önce kayıkçıların yaptığı gibi, bu kez de mavnacılar karşı koymaya çalıştılar. Mavnacılar yeni işlemeye başladığı aylarda sık sık araba vapurunun yoluna çıkarak, iskelelere yanaştığı sırada da taşlayarak, kaptanları yıldırmaya çalıştılar.

MEŞHUR KAPTANLAR

Şirketin kaptanları, bütün Boğaz halkının tanıdığı ve sevip saydığı simalar arasına girmişti. Ancak bunlar arasından birkaçı özellikleriyle, diğerlerinin arasından sıyrılmış, bugün bile süregelen bir şöhret bırakmışlardır. Bugün hikâyeleri hâlâ halk arasında anlatılagelen, adlan dilden dile dolaşan bu kaptanların başlıcaları sakalı yüzünden «Sakallı Kaptan» diye adlandırılan Macaroviç, George, Şeref ve Ömer Kaptanlar'dır. Bunlardan ilki yani Macaroviç, şirket vapurlarında 1870 yılından 1905 yılına kadar aralıksız 35 yıl kaptanlık yapmıştı. Sakalı ve favorileri yüzünden «Sakallı Kaptan» diye de anılan Macaroviç seferlerinde seter cinsi kocaman köpeğini yanından hiç ayırmaz, bu köpek vapurun iskeleye yanaşış ve ayrılışında daima yanında bulunurdu. Bu yüzden köpek de sahibiyle birlikte kısa zamanda meşhur olmuştu. Ancak sahibiyle beraber bu köpeğin namını bütün Boğaziçi'ne yayan, bir başka olay vardır ki anlatmaya değer.

HAÇI ÇALAN KÖPEK

Kesin olarak bilinmeyen bir yıl, Arnavutköy'ün eski iskelesi civarında Ortodokslar'ın haçı suya atma töreni yapılırken, tesadüf bu ya Kaptan Macaro-

18 numaralı Asayış vapuru Boğaziçi'nde seyrederken.

viç de vapunyle iskeleye yanaşıyor. Etraf hınca hınç kalabalık, kayıklar içinde dini bütün Ortodokslar ortadaki kayıkta bulunan sırmalı cübbeli papazın hareketlerini büyük bir dikkatle izlemekte. Papaz haçı suya atar atmaz, tören icabı etraftaki kayıklardan haçı kurtarmak için denize atılanları gören Kaptan Macaroviç'in köpeği de kendisini denize atar. Haçı, dindar Rumlar'dan önce ağzına alıp karaya çıkar. Peşinden kalabalık ve öfkeli Rum grubunu sürükleyen köpek bir süre koşmaya devam eder, ancak velvele ile arkasından koşan halkın gürültüsünden ürkererek haçı bırakıp ortadan kaybolur. Olaydan sonra Macaroviç kaptanın, öfkeli halkın kendisine herhangi bir tecavüzünden korktuğu için günlerce, hattâ haftalarca vapurda yattığı söylenir. A. Cablır Vada'nın bir eserinde anlattığı bu hikâyenin doğruluk derecesinden emin değiliz.

George kaptan da, şirketin meşhurları arasına girmiştir. Ahmed Rasim bir yazısında, ondan uzun uzun bahsetmiş ve kaptanlıktaki maharetini övmüştür. İngiliz olan bu kişi, dikkatiyle ün salmıştı. Meslek hayatı süresince hiç kaza yapmayan George kaptanın vapurunu son derece dikkatli yönettiği, denizin üstünde bir martı görse ona göre manevra yaptığı bugün bile söylenir. Diğer iki ad arasında bulunan Ömer Kaptan da, ilk Müslüman kaptanı olmak bakımından ayrı bir özellik taşır. Şirketin kuruluş yıllarında İngiltere'den gelen gemilerle beraber, kaptanların çoğu da yabancıydı, işte Ömer kaptan, bu yabancı kaptan alışkanlığını bozmuş, şirkette Türk ve Müslüman kaptan çığırının öncüsü olmuştur. Şeref Kaptan adını ise, eski her Boğazlı bilir. Boğaziçi halkının çok sevdiği bir kişi olan Şeref Kaptan'ın, vapuru geçerken, semt halkı ve çocuklar, kendisine sevgi gösterisinde bulunur, o da onlara düdük çalarak cevap verirdi. Şeref kaptanın çok sevilmesinin bir ayrı nedeni de şakacılığı idi. Özel gezintilerde şirkete koşulan başlıca şart, gezilecek vapurun «Şerefın vapuru» olmasıydı. Rivayete göre Şeref kaptan, vapurla geçerken, yalılardan kendisine uzatılan tepsilerden kahveyi alır, içer, bazen da uzatılan baklavaları yermiş. Yalan bile olsa, adına bu tür tatlı rivayetler çıkartılan Şeref kaptan, ölünce de son yolculuğunu vapurla yaptı. Misafirlik için gittiği bir yakınının evinde öldüğü için cenazesi vapurla köyüne gönderildi.

İÇ HATLARDA YENİ SEFERLER

Şirket kuruluşundan bir süre sonra çalışma alanını genişletti, önce İzmit'e

İngiltere'ye sipariş verilen 50 numaralı vapuru gösteren Servet-i Fünun derğisi kapağı.

vapur işletmeye başladı. Daha sonra buna Tekirdağ hattı da eklendi. Hicrî 1322 yılında ise bu hatlara bir yenisinin, Selanik ve Kesendre körfezleriyle, sahillerinin de eklendiğini, görüyoruz. Böylece, Şirketi Hayriye, yerel bir işletme olmaktan çıkarak imparatorluğun dört bir yanında çalışan büyük bir işletme haline geldi. Bu tarihlerde Eki ve Parnlı adlı iki yabancı vapurunun da aynı hatlarda çalıştığını Halûk Şehsuvaroğlu, şirket üzerine yazdığı bir makalesinde yazmakta, ancak vapurların bandırası hakkında bilgi vermemektedir.

İlk zamanlar, Şirketi Hayriye, Adalar'a vapur işletirken, daha sonraları bu hak elinden alınmış, bu hatta vapur işletmek hakkı Fevâid-i Osmaniye'ye tanınmıştı. Bu yüzden, şirket vapurları Kadıköy ve Adalar'a sefer yapamaz olmuşlardı. İki şirket arasındaki hava, bu sebeplerle gerginleşti, iki şirketin vapurları limanda sık sık yarışa kalkarak yolcuları heyecana vermeye başladılar. 1872 yılının karlı bir ocak günü hava muhalefeti sebebiyle yolcularını Şirketi Hayriye'ye ait Üsküdar iskelesine çıkarmak isteyen Fevâid-i Osmaniye vapurlarına, şirket memurlarının güçlük çıkarıp hakaret etmeleri de bu yüzden olmuştur. Bütün bu geniş çalışmalara rağmen, şirketin kâr edip etmediği hakkında pek kayda rastlanmıyor. Aksine, o devire ait gazete haberlerinde, şirketin yolcu ücretlerine sık sık zam yaptığını okuyoruz. Özellikle Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'ndan sonra şirketteki malî burhan artmış, gelir, gideri kapamadığı için şirket çok kötü günler geçirmiş, iflâs tehlikesiyle karşılaşmıştır. Bu buhran, 1919 yılında en yüksek düzeye ulaşmış, şirketin his-

se senetlerinin değeri çok düşmüştür. Nitekim, 2 kasım 1335 (1919) tarihli bir gazetede şu haberi okuyoruz:

«ŞİRKETİ HAYRİYE'NİN ZAMLARI

Şirketi Hayriye'nin geliri, masraflarını kapatmadığı için seferlerini tatile mecbur kaldığı birkaç gün önceki gazetelerde yazılmıştı. Haber aldığımız göre, hükümet, seferlerin kaldırılmasının Boğaziçi halkı için yaratacağı müşkülâtı göz önüne alarak, Şirketi Hayriye'nin vapur ücretlerine bir miktar daha zam yapılmasını kabul etmiş ve bu husustaki teklifi hazırlamıştır. Hükümet, memur ve öğrencileri bu son zamma dahil etmemiştir.»

ŞİRKET, ULAŞTIRMA BAKANLIĞINA DEVREDİLİYOR

Şirketin zararının gün geçtikçe artması, giderini karşılamaması üzerine, devletleştirilmesi fikri üzerinde durulmaya başlandı. Bu düşünceyle, şirket hissedarları 19 haziran 1944'te olağanüstü bir toplantıya çağrıldılar. Hayli gürültülü geçen bir toplantıdan, uzun müzakerelerden sonra, şirketin, ulaştırma bakanlığına devri kararlaştırıldı. Ortaklardan yuvarlak rakamla 22 bin hisse sahibi devrin lehinde, 4 bin hisse ise devrin aleyhinde oy kullanmış, 4 bini de çekimser kalmıştı. Alınan karar gereğince şirket, 12 Mayıs 1944 tarihinden itibaren ulaştırma bakanlığına devredilmiş oluyor, bakanlık da buna karşılık hissedarlara 2,5 milyon lira ödemeyi taahhüt ediyordu. Bakanlık, ayrıca mevcut kadrolar üzerinde bir değişiklik yapmayı ve memurlara yeni haklar tanımayı da kabullenmişti. Denizcilik Bayramı olan 1 Temmuz günü, şirket vapurlarındaki rakamların, Denizyolları İdaresi'nin (eski adıyla Fevâid-i Osmaniye'nin) forsuyla değiştirilmesi kararlaştırıldı.

Ancak, sözleşme imzalanacağı sırada çıkan bir anlaşmazlık yüzünden bu değiştirme işlemi yapılamadı. Memur emeklileri hakkındaki maddelerde bir anlaşmaya varılamaması nedeniyle sözleşme imzası geri kalınca, ulaştırma bakanı Ali Fuad Cebesoy, gemilere el konulduğunu açıkladı. Böylece, 94 yıllık şerefli bir geçmişi olan Şirketi Hayriye resmen 12 Mayıs 1944'te, fiilen 1 Temmuz 1944'te tarihe karışıyor, yerini Denizyolları İdaresi'ne bırakıyordu. Şirket, bu tarihten sonra da bir süre ulaştırma bakanlığının kontrolü altında çalışmış, ancak daha sonra tamamiyle Denizyolları İdaresi'ne devredilmiş, numaraların yerine fors takılmıştı.

Şirketi Hayriye'nin ilk vapurlarından birkaçı yakın zamana kadar çalışmaya devam etmiştir.

Kanuni'nin 503 Yıl Önceki Zaferi Rodos'un Fethi

Kanuni

Rodos halkını Şövalyelerin zulmünden kurtarmak için Rodos'u fethetti

Yazan: R. Şevki Yeşim
Hayat Tarih Mecmuası. 1966. Sayı: 8. S.: 24-27

Osmanlı donanması, 1522 yılı-
nın Haziran'ında bir sabah pupa
yelken Marmara'ya doğru yola
çıktığı gün, padişah Maltepe'de idi. İçi,
yüz bin askerle dolu olan bu muhteşem
armadayı seyretmek, Kanunî Sultan
Süleyman'a ayrı bir zevk verdi. Dört gün
sonra donanmanın küçük Halki adasını
ele geçirdiği ve Rodos'a doğru yol aldığı
haberi gelince, padişah, daha fazla bek-
lemedi, ikinci bir parça donanma ile, o
da askerlerinin arkasında Rodos'a doğru
hareket etti.

Temmuz'un sekizinci günü, Kanu-
ni, Rodos'un Parambolen koyunda ya-
tan Osmanlı donanmasının ve yüz-
den fazla kuşatma toplarının ateşiyle
selâmlanarak adaya çıktı. Emindi, ina-
nıyordu, serasker olarak ordusunun ba-
şına geçirdiği Mustafa Paşa'ya güve-
niyordu. Bu yüzden adaya çıkar çık-
maz ilk işi güleç ve teşvik edici bir yüz-
le istihkâmları gezmek oldu. Her şey iyi
hazırlanmıştı. Rodos şövalyelerinin içe-
risine çekildikleri kale, tam bir kuşatma
çemberi ile çevrilmişti. Bütün Rodoslu-
lar şimdi büyük bir endişe içinde kalele-
rin mazgallarında, bir karınca yığını ha-
linde dolaşan sipahilere, koyları tıkayan
donanmaya bakıyorlardı.

RODOS KÖYLERİ YANIYOR!

Padişah, Marmaris'ten Rodos'a ge-
çerken, gözlerini adadan ayırmamış-
tı. Adanın dağlarında bir takım duman-
lar görünüyordu. Kendisini Marmaris'te
karşılama sefer komutanı Musta-
fa Paşa'ya:

— Baka Mustafa, bu dumanlar nedir?
Köyler mi yanar? diye sormuştu.

Mustafa Paşa:

— Beli şevketlû padişahım, kâfir köy-
leri ateş verdirdi. Bütün köy evlerini yak-
tırdı, ahalisini kaleye aldı. Şimdi onla-
rı kale tamirlerinde kullanacak! Diye
ce-vap verdi.

Kanuni Sultan Süleyman, Rodos kıyı-
larını dolduran Osmanlı ordusunu top-
ladı, şehrin etrafını çeviren istihkâmları
dolaştıktan sonra komutanlarını aldı, bir

dîvan kurdu, bir ay içinde alınan haber-
ler kendisine bir bir nakledildi.

Rodos kalesi, yedi bölüme ayrılmış-
tı. Bu bölümlerin her biri bir dil şöval-
yesine verilmişti. Fransız, Alman, İngi-
liz, İspanyol, Portekiz, italyan, Overnya
ve Provans şövalyelerine... Böylece her
millet, bir bölümün korunması görevine
verilmişti. Büyük şövalye başkanları sa-
raylarından ayrılmış, gelip «Galipler ka-
pısı»'na yerleşmişti.

Padişah, anlatılanları uzun uzun din-
ledi, verilen bütün açıklamalara kar-
şı en büyük dikkatini verdi. Sonunda al-
dığı bilgi üzerine orduyu ve komutan-
ları ayırmayı başladı: Rumeli beylerbe-
yi İlyas Paşa'yı Fransız ve Alman burçları
karşısına koydu. Üçüncü vezir Ahmed
Paşa'yı da İspanyol ve Overnya burçları
hizasına koymuş, kendisi de ordugâhını
Mustafa Paşa'nın arkasına, bir tepeye al-
mıştı. Şehrin kuzeydoğusunda, kuşat-
ma ordusunun sol kolunda Anadolu
Beylerbeyi Kasım Paşa vardı. Paşa, Pro-
vans burcuna karşı yapılacak hücum-
ları yönetecekti. Sol kanadın sonunda
ise Vezîr-i âzam Pîri Mehmed Paşa var-
dı, İtalya şövalyelerinin karşısında yer al-

mıştı.

RODOS VE MUHTEŞEM OSMANLI İMPARATORLUĞU

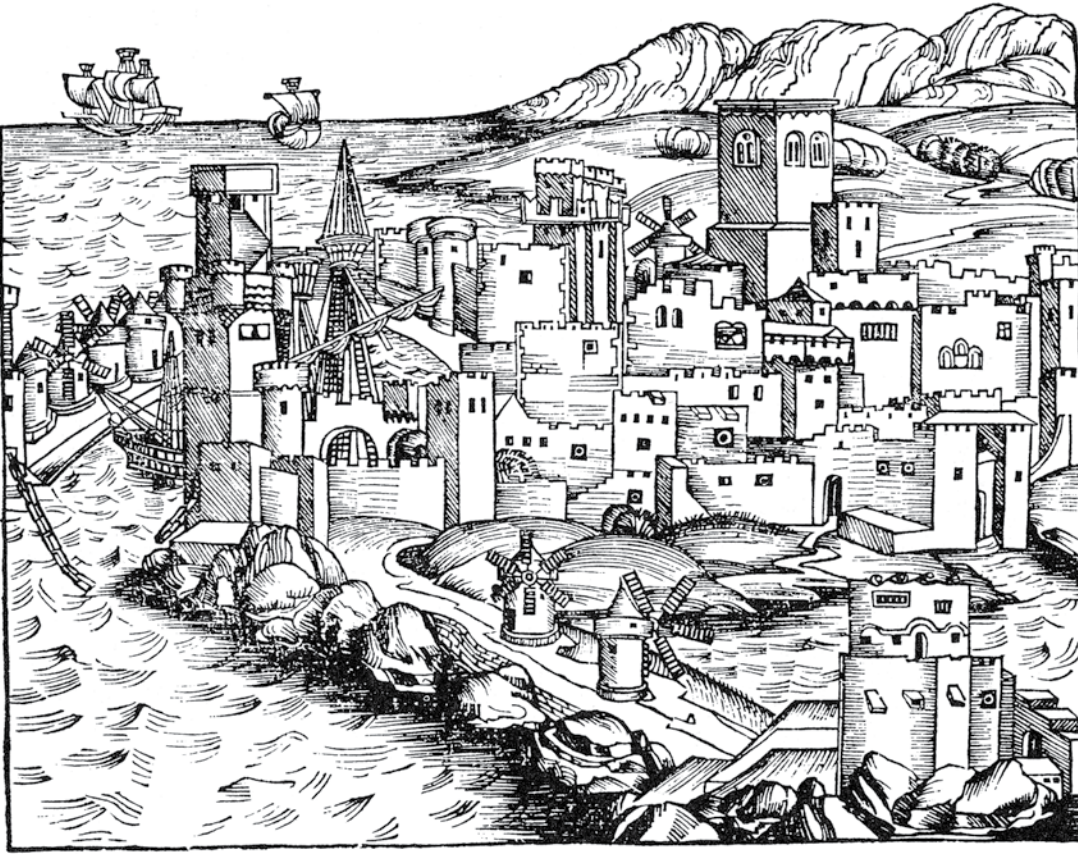
Rodos'daki direniş çok kuvvetliydi.
Şövalyeler burasını yüz yıllara sığan tah-
kimat ile ele geçirilemez bir durumda
perçinlemişlerdi. Şehir çok kuvvetli sur-
lar, kaleler, duvarlarla çevrili idi. Hen-
dekler alabildiğine geniş ve büyüktü.
Yıllardan beri Akdeniz'in en kuvvetli ka-
rakolunu oluşturmuştu.

Osmanlı İmparatorluğu alabildiğine
genişlediği, bu genişliğe rağmen ve bü-
tün Avrupa'nın en kuvvetli denizcileri-
ne ve donanmasına sahip olduğu hal-
de Rodos, Osmanlı topraklarına katıla-
mamıştı. Halbuki imparatorluk için bir
çıban başı idi. Koparılıp atılması gere-
kiyordu. Nasıl Balkanlar'da Hristiyanlı-
ğın en önemli yeri olan Belgrad düşü-
rülüp bu yer şimdi Osmanlı toprakları-
na katılmışsa, bir Türk gölü haline gelen
Akdeniz'deki bu Hristiyan karakolu da
ele geçirilmeli, şövalyeler sürülmeliydi.

Bunu, savaşçılığı ile şöhret yapan
Mustafa Paşa gibi, bir Türk deniz kur-
du olan Kurdoğlu da birçok kez padi-

Günümüzde Rodos'tan bir görünüm.

Rodos kalesini gösteren bir gravür.

şaha söylemiti. Ayrıca Osmanlı başkenti olan İstanbul'a yerleşmiş, saraya girmiş iki yabancınn getirdiği haberler de bunlara eklenince, Kanunî Sultan Süleyman kararını vermişti (1); Rodos'u kesinlikle alacaktı.

(1) Bu iki yabancından biri Yahudi bir hekim, diğeri de daha çok Almoral adı ile anılan, eski bir şövalye olan Andre isimli bir adamdır.

İstanbul'da sefer hazırlığı yapıldığı sırada, Rodos şövalyeleri başkanına hitaben teslim teklifini içiren bir mektup gönderilmiş ve ancak ondan sonra yola çıkmıştı. Baykandan bir cevap beklenmiyordu. Amaç ordunun adaya çıkışı ile bu teslim teklifinin daha uygun bir yol oluşturması idi. Fakat köylerin baştan başa yakılmış olması, köylülerin kaleye alınması, şövalyelerin dayanmak kararında olduklarını gösteriyordu.

İNGİLİZ KULESİNE DİKİLEN TÜRK BAYRAKLARI

12 Haziran'da yola çıkan padişah, 5 Temmuz'da Marmaris'e ayak bastığı gün, Ramazan da başlamış oldu. Sefere rağmen Kanunî Sultan Süleyman oruç tutmaya kalktı. Fakat maiyetindekiler kendisini bundan zorla vaz geçirdiler:

— Seferisiniz şevketlû padişahım, yarın savaşa başlayacaksınız. Bin zahmet içinde mübarek vücudunuz rahatsız olur. Hiç bir surette günah ve vebali yoktur. Dediler.

Birkaç gün süren hazırlık ve temaslarını tamamlayan padişah, serasker Mus-

tafa Paşa'ya artık kuşatma savaşlarının başlayabileceğini bildirdi.

İki taraf arasındaki ilk çatışma, lâğımların patlatılması ile başladı. Osmanlı lâğımcısı, toprak altında bir köstebek sürüsü halinde yürürken, şövalyeler bunları önlemeye çalışıyor, bazen toprağın birdenbire korkunç bir uğultu ile patladığı veya çöktüğü oluyor, böylece her yerde, her tarafta aynı çatışmanın izleri görülüyordu.

Fakat Eylül'ün dördüncü günü, İngiliz kulesinin güney kısmı birdenbire

müthiş bir patlama ile havaya uçtu. Bu, yeniçeriler için büyük bir hücumu vesile oldu. Korkunç naralar atarak açılan gediklere saldırdılar.

Yıkılmış burçlar arasında amansız bir dövüş başladı. Yedi şövalye bayrağı yeniçerilerin ellerinde dolaşarak geri hatlara getirildi. Fakat şövalyeler de canlarını dişlerjhe takmışlardı, büyük bir hisle dövüşüyorlardı. Taş yığınları arasından yeniçeriye bir adım ileri sokmama ya çalışıyorlardı. Palalarını ve kılıçlarını korkusuzca kullanan yeniçeriler, gece ve gündüz, durmadan yaptıkları hücumlar sonunda nihayet kulenin beş ayrı yerine bayraklarından beşini dikmeyi başardılar.

BİR SABAH GÜNEŞ DOĞARKEN

Kan ve ateşin verdiği büyük canlılık artık kuşatma çemberinin her tarafına bulaşmıştı. Geniş omuzlu, iri pençeli yeniçeri şahbazları sabırsızlanıyorlardı:

— Gün ise bugün. Padişah-ı âleme can verme günüdür. Ne için bekleriz yoldaşlar? Ddiye sabırsızlanıyorlardı.

Ordunun disiplini yerinde idi. Dövüş karşı bu derecede büyük isteğe rağmen, tek bir yeniçeri, komutanın emri dışına çıkmıyordu.

Eylül'ün yirmi dördüncü gecesi, yeniçeri çadırları arasında dolaşan tellallar, çın çın öten sesleriyle bağınıyorlardı:

— Yarın bî-izn-i Ta'âlâ hücum var! Taş ve toprak padişahındır, can ile mal galiplerin, gaza ganimetidir!...

Ve nihayet sabah güneş doğarken,

Limanın girişindeki, Rodos'un sembolü olan geyik heykelleri.

yüz binden fazla asker, birbiri ardı sıra patlayan lâğımların arkasından şehrin kuzeyine, doğusuna ve güneyine saldırdılar. «Allah, Allah!» sesleri gökleri tutuyordu. Bir anda İspanyol kulesi üzerinde bir Osmanlı bayrağının dalgalandığı görüldü. Az sonra yeniçeri ağası başta olduğu halde bu kulenin bir başka yanına çıkan yeniçeri bir ikinci bayrak daha dikti. Her tarafta korkunç, kanlı bir savaş oluyordu. Rodoslular, kutsal olarak saydıkları adayı, ne pahasına olursa olsun, din düşmanlarına vermek istemiyorlardı. Sel gibi kan akıyordu. Şövalye askerleri, şimşek gibi saldıran sipahilerin palalarına ve kılıçlarına karşı durmaya çalışıyorlar, kuleler üstünde yer yer kanlı boğuşmalar görölüyordu. Şehir halkı da, çocuğundan kadınına kadar, hepsi sipahileri önlemeye çalışıyor, mazgallardan aşağıya taşlar, kızgın sular, tutuşturulmuş paçavralar, katranlar atıyorlardı. Bazıları da açılan gedikleri doldurmak için, durmadan toprak ve taş taşıyorlardı.

Bu amansız mücadele, sabahın ilk saatlerinden, gecenin geç vaktine kadar devam etti. Din uğrunda dövüşen Hristiyanlar'ın, Türkler'e şehri vermemek için yaptıkları gayret meyvesini verdi: Kanunî Sultan Süleyman, büyük bir hiddet içinde geri çekilme emrini verdi.

DAHA AZ KAYIP VERMEK İÇİN...

Bu yüzden padişahın, o çok güvendiği serasker Mustafa Paşa mevkiini kaybetti. Kanunî bu göreve ikinci vezir Ahmed Paşa'yı getirdi. Fakat ne padişah, ne komutanlarında, ne de askerde savaş azmi eksilmiş değildi. Padişah, askerine daha az kayıp verdirmek amacı ile oynak bir savaş taktiğinin uygulanmasını emretti.

Her gün bir kuleye hücum ediliyor, şiddetli topçu atışlarından, lağımın patlatılmasından sonra sipahiler açılan gediklerde bir yıpratma dövüşü yaptıktan sonra çekiliyorlardı. Böylece her gün sıra ile İngiliz, İtalyan, Provans burçlarına, birbiri ardı sıra ağır hücumlar yapıldı. Bu üç kule toplar ve lağım patlamaları ile harap bir hale getirildi. Nihayet sel gibi bir yağmurun yağmaya başladığı bir gün, yeniçeriler, birbiri ardı sıra gelen dalgalar halinde İtalya ve İspan-

yol kulelerine, zaferle çıktılar.

TESLİM TEKLİFİ, SÜRE İSTEĞİ

Kuşatma, çok kanlı ve şiddetli oluyordu. Türkler'in can kaybı kadar, şövalyelerin kaybı da önemli idi. Adanın kutsal sakini olan Vilye do Lil Adam'da manevî bir kudret gören Hristiyanlar, Fâtih devrinde 3 kez tekrarlanan kuşatmalar gibi, bu kuşatmanın da en nihayet sonuçsuz

Rodos kalesinin kapısı.

kalacağına inanıyorlardı.

TÜRKLER ŞEHİR İÇİNDE

Fakat 10 Aralık'ta Kanunî Sultan Süleyman'ın tehditlerle dolu teslim teklifi şövalyeleri endişeye düşürdü. Halk, aç, sefil, perişan bir hale gelmişti. Kuşatmaya karşı duracak asker azalmıştı. Şövalyeler meclisi, teslim teklifini kabule eğilimli olduğu halde, Venedik'ten yardım geleceği ümidiyle işi uzatmaya karar verdi. Padişah'tan süre istendi. Fakat Kanunî Sultan Süleyman, ertesi günü savaşa yeniden başlanması emri ile cevap verdi.

Birbiri ardı sıra atılan lağımlardan harap olan İspanyol kulesinde sipahiler zafer naraları atarak şehre daldılar, adım adım gerileyen şövalye askerleri nihayet şehir içindeki istihkâm ve hendeklere çekilmek zorunda kaldılar. Türkler artık şehrin bir parçasını ellerine geçirmişlerdi, buradan sonra kolayca ilerleyebilirler ve istediklerini yapabilirlerdi. Bu neden-

le baş şövalye iki şövalyesini, ellerinde beyaz bayraklarla, seraskere, şehrin teslimi müzakerelerini yapmaları için gönderdi. Koşullar görüşüldü ve kabul olundu. Fakat bu koşullar arasında gene bir süre vardı. Bu, şövalyelerin ümit kapısını açık tutmak istemelerinden ileri gelen son debelenişleri idi.

KAPILAR ÇATIRTILARLA YIKILDI

Öte yanda, şehri zaptetmek, böylece gazalarına yeni bir zafer sayfası katmak isteyen sipahiler sabırsızlanıyorlardı. Komutanlarına âsî olmak istemedikleri için silâhlarını bir tarafa bırakarak ellerine birer değnek aldılar ve şehrin Kuskovinyen kapısına dayandılar. Kapılar büyük çatırtılarla yıkıldı, binlerce sipahi şehrin sokaklarına daldı. Bir anda bu, kutsal şövalyeler başşehri, sesini ve çehresini değiştirdi. Aziz İsa kilisesinin çanı yerinden kaldırıldı ve çan kulesinden ezan sesleri duyulmaya başlandı. Az sonra Sen Nikola kulesi mazgallarından Türk mehterinin sesi duyuldu. Kösler (2) gümbürdüyor, zafer sarkıları söyleniyor, bütün bu sesler Hristiyanlık alemindeki büyük bir çöküntüyü ilân ediyordu.

(2) Savaşlarda, at, deve veya araba üzerinde taşınan ve işaret vermek için kullanılan büyük davul

HÜKÜMDAR MERHAMETİ

Artık şehir düşmüştü. Şövalyeler bir küme halinde İspanyol kulesinde bekliyorlardı. Nihayet baş şövalyenin padişah huzununa kabul edileceği haberi geldi. Şövalye Vilye do Lil kederli ve yeşil, sırtına geçirilen hıl'at-ı şerif ile imparator Kanunî Süleyman'ın huzuruna çıkarıldı. Zaferden zafere koşan ve Avrupa ovalarına kadar bütün topraklara, Akdeniz'e hâkim bulunan Kanunî, şövalyeye, kara bahtından dolayı teselli edici sözler söyledi. Nihayet şövalye huzurundan çıktığı zaman yanı başında bulunan İbrahim Paşa'ya döndü:

— Bu Hristiyan'ı ihtiyarlığında evini, barkını, malını, mülkünü terk etmeye mecbur ettiğim için müteessir ve müteessif olmuyor değilim! Dedi.

1 Ocak 1523 gecesi şövalyeler, kendilerini Avrupa'ya götürecek gemilere bindiler, adayı Türk hâkimiyetine bırakarak uzaklaşıp gittiler. Artık Rodos'ta Türk bayrağı dalgalanıyordu.

CASANOVA ISTANBUL'DA

Casanova

Müstümanlığın ve Türklerin etkisinde kalmış, dinini değiştirmeyi bile düşünmüştü,

Yazan: J. Casanova de Seingalt
Çeviren: Eser Tutel

Asıl adı Giacomo Girolamo Casanova olan ve bizde Kazanova olarak bilinen Casanova'nın kendi anılarından bir bölüm aşağıdadır.

Altı gün süren bir deniz yolculuğundan sonra Çanakkale Boğazı'na girdik. Şansımız yaver gitmiş, havanın açık, denizin düzgün zamanına rastlamıştım. Çanakkale'de, Venedik gemisinden ayrılarak bir Türk yelkenlisine bindik. İstanbul'a kadar bir Türk gemisiyle gidecektik. Hem Türkler'le bir arada bulunmak, hem de İstanbul'a, padişahın başkentine gitmek beni müthiş heyecanlandırıyordu.

İstanbul'un, dünyanın en güzel şehri olduğunu çok işitmiştim, ama yine de şehir uzaktan seçilmeye başlayıp da, camiler, minareler, muhteşem saray ve konaklar gözlerimin önünde belirdikçe önüne geçemeyeceğim bir heyecana kapıldım. Hiç tereddüt etmeden şu kadarını söyleyebilirim ki, dünyanın hiç bir tarafında doğa insanlara bu kadar cömertçe harikulade güzel bir manzara bahsetmemiş...

Bu, yalnız benim görüşüm değil; benden çok daha önce, Bizans imparatoru Büyük Konstantin deniz yoluyla buralara gelip de şehri görünce, heyecanını aynen şu kelimelerle ifade etmiş:

— Dünyanın başkenti olmaya lâyık bir yer varsa, buradan başkası olamaz!

İstanbul'da karaya çıktığım zaman, önce tavsiye ettikleri gibi, doğruca Haliç'in karşı kıyısında, ağaçlıklar arasındaki Pera'ya. Venedik Sarayı'na gittik. Hava son derece sıcaktı.

Sefaretekilerin bir kısmının şe-

hir dışındaki sayfiye yerlerine göç etmiş olduklarını öğrendik. Venedik elçisi Dona da, Boğaz'ın batı kıyısındaki, serin havasıyla meşhur Büyükdere'de bir konak kirayıp oraya yerleşmiş.

OSMAN PAŞA'NIN KONAĞINDA

Burada bana ilk tavsiye ettikleri şey; Venedik elçisinin haberi olmadan hiç bir yere gitmemek ve yanıma bir yeniçeri almadan ortalıkta gezmek oldu. Ben

de bu tavsiyeyi aynen yerine getirdim.

İstanbul'a geldiğimin ertesi günü Osman Paşa'yı ziyarete gittim. Osman Paşa, Türkler'in hizmetine girdikten sonra adını, kısmen de yaşayış tarzını değiştirmiş bulunan Bonneval Kontu'ndan başkası değildi. Osman Paşa'nın konağında kabul edildiğim salon, zemin katıydı ve Fransız usulü döşenmişti. Kendisiyle tanıştığım zaman da karşımda Fransızlar gibi giyinmiş, şişmanca bir

Casanova Avrupa sosyetesinde.

Casanova'yı gösteren bir gravür.

kişi görünce pek fazla şaşmadım.

Osman Paşa, benden hoşlandığını söyledi ve perşembeleri konağına yemeğe gelirim çok memnun kalacağını ekledi. Bunun için de perşembeleri bana bir yeniçeri göndereceğini söyledi. Bir süre karşılıklı konuşup sohbet ettikten sonra, beni kütüphanesine götürmek istediğini bildirdi.

Kütüphane, bahçenin karşı tarafında, tek katlı bir binaydı. İçeri girince önleri demir parmaklıklarla kaplı raflar gördüm. Rafların arkası da kalın bir perdeyle örtülüydü. «Her halde bu perdelerin arkasında kitaplar var» diye düşünüyordum.

Halbuki o, cebinden çıkardığı bir anahtarla bu demir parmaklıkların birini açınca ikimiz de katıla katıla gülmekten kendimizi alamadık. Çünkü raflarda boy boy kitaplar yerine, sıra sıra içki şişeleri diziliydi. Hem de en iyi cinsten Fransız şarapları!

Paşa:

— İşte benim kütüphanem de, haremim de burasıdır. Son zamanlarda ar-

tık iyice yaşlandım. Kadınlar insanı büsbütün ölüme yaklaştırmaktan başka bir şey yapmıyor. Ben de son günlerimi zevk ve huzur içinde geçirmek için bunlarla arkadaşlık ediyorum. Dedi.

— Her halde müftüden bu konuda gerekli izni almışsınızdır. diyecek oldum.

— Yanılıyorsun dostum. Müftü, Kur'an'da haram olduğu belirtilen hiç bir şeye izin veremez. Ama bu, isteyen bile bile günaha girmesi için de bir engel oluşturmaz. Burada sofular, sefih bir hayat sürenlerden hiç hoşlanmazlar, ama onları herhangi bir şekilde zorlamazlar da. Unutmamalı ki, Türkiye'de tarih boyunca engizisyon mahkemelelerine benzer işkence yuvaları olmamıştır. Dinin gereklerini yerine getirmeyenlerin, öteki dünyada cehennem azabı çekeceklerine inanılır, o kadar. Ben müftüden yalnız bir tek istekte bulundum, o da kabul etti. Bu yaştan sonra sünnet olmamın tehlikeli olacağını üeri sürmüştüm. Beni dikkatle dinledi. Gösterdiğim nedenleri makul karşıladı. Hepsi bu. Yoksa, başka konularda müftüden

izin istemeye gerek yoktur. Diye cevap verdi.

Kendisiyle görüştüğümün üçüncü günüydü. Osman Paşa bir adamını göndererek beni beklediğini bildirdi. Kalkıp, gittim. Yemek, tamamen Fransız usulünde hazırlanmıştı. Sekiz kişiydik, aramızda yüksek rütbeli Türkler de vardı. Konuşmalar tamamıyla İtalyanca oldu. Bu arada Türkler sükûnetlerini korudukları gibi, aralarında da hemen hiç konuşmadılar. Osman Paşa ile ben nefis beyaz Bourgogne şarabı içiyorduk. Türkler'in bardaklarında da beyaz şarap, veya bal şerbeti olduğunu sandığım beyaz renkli bir içki vardı. Bana Venedik, özellikle Roma'dan çeşitli sualler sordular. Konuşmamız geç vakitlere kadar devam etti.

YUSUF ALİ İLE DOSTLUĞUMUZ

O günkü toplantıda tanıştığım, ağır başlı, bakışlarından son derece zeki ve bilgili olduğu anlaşılan bir kişi dikkatimi çekmişti. Kim olduğunu sordum. Yusuf Ali adında, görmüş geçirmiş, hali vakti yerinde biri olduğunu söylediler. O da benimle ilgilenmiş olmalı ki, bir gün köşküne davet etti.

Çağırdığı gün erkenden köşküne gittiysem de kendisini bulamadım. Bir saray yavrusu denecek kadar muhteşem köşkün bahçesini düzenleyen hizmetkârı bana, efendisinin önemli bir işi çıktığı için köşkten ayrılmak zorunda kaldığını, fakat iki saate kadar döneceğini bildirdi. Bu arada da sıkılmamam için, ancak Binbir Gece Masallarında olabilecek güzellikteki bahçeyi gezdirdi. Özellikle çiçeklere hayran olmamak elde değildi. Bahçıvan bir yandan beni gezdiriyor, bir yandan da Napolili olduğunu, otuz yıldan beri beyin hizmetinde bulunduğunu anlatıyordu. Gençliğinde denizciymiş, ama esir düşüp, köle olarak satılmış.

— Beyin yanında o kadar rahatım ki, vereceği en büyük ceza, beni azat etmektir. diyordu.

Nihayet Yusuf Ali geldi, atından inerek beni selâmladı. Sonra sohbet etmek üzere denizi gören geniş bir daireye geçtik. Açık duran pencereden esen kuzey rüzgârı, insana temmuzun ortasında olduğumuzu unutturuyordu.

Yusuf Ali'nin İstanbul'da tanıştığım insanların en ilgi çekicilerinden biri olduğunu anlamakta gecikmedim. İki karısı ve onlardan olma iki oğlu ile bir kızı bulunduğunu anlatıyordu. Oğullarının büyüğü Selânik'e yerleşmiş, ticaret yapıyormuş, son derece zenginmiş. Küçük oğlu ise sarayda, padişahın hizmetin-

de çalışıyormuş. Onun da eline çok para geçiyormuş. Kızı ise on beş yaşındaymış ve söylediğine göre, dünya güzeliymiş. Zelmi, (kızının adı Zelmi'ydi.) güzel olduktan başka, son derece iyi yetiştirilmiş bir kızmış. Üstelik, kendisi ölünce, servetinin büyük bir kısmı da ona kalacaktı. Çocuklarının anneleri ölünce, Yusuf Ali bir kere daha evlenmiş, ama ondan çocuğu olacağını hiç tahmin etmiyormuş, çünkü altmış yaşındaymış ve kendisini pek yorgun hissediyor, tekrar çocuk sahibi olmayı göze alanuyormuş.

BİR DİN SOHBETİ

Bir akşam yemeğinde tslâm dinine samimî olarak bağlanmış bulunan Yusuf Ali ile din konusunda görüştük. Ona Müslümanlığın resim ve heykeli menetmesini doğru bulmadığımı söyledim. Cevap olarak bana:

— Bak evlâdım, bütün peygamberlerin, Allah'ı tanıttığı kavimler putperestti, insanlar zayıftır. Aynı şeyi görünce yine eski hatalara düşebilirler. Dedi.

— Bana göre insanlar bir hayale değil, fakat ancak hatırasını yaşattıkları ilâhî varlığa inanabilirler.

— Ama unutma ki Allah maddî olamaz. Basit zihinlerden onun maddî olabileceği fikrini uzaklaştırmak lâzımdır. Halbuki siz Hristiyanlar Allah'ı gördüğünüze inanıyorsunuz.

— Elbette inanıyoruz. Bize bu inancı veren de kendi dinimizdir,

— Ama bu batıl inanç putperestlik sayılır işte. Çünkü görmüş olduğunuz maddeden başka bir şey değildir. Halbuki Allah'ın görünür duruma gelmesi, onun varlığının aslına aykırıdır. Allah o kadar büyüktür ki, insanlar ona hiç bir şey ekleyemezler. Peygamber'imizin bize tanıttığı Allah budur. O, bütün insanların peygamberidir. Allah görünür değildir ve tektir. Halbuki siz O'nun bir ve üç olduğunu söylüyorsunuz. Bu, Allah fikrine tamamen ters, hatalı bir şeydir,

— İsin burası esrarlı.

— Allah tektir ve görünür değildir evlâdım. Eğer O'nun üçlü bir bileşim olduğunu isbat edersen derhal Hristiyan olmaya razıyım.

— Azizim Yusuf, benim dinim, buna muhakeme etmeden inanmamı emrediyor. Ve şunu itiraf edeyim ki, eğer bu konuda fazla düşünecek olursam baba dinini terkedeceğimden korkuyorum.

EVLENDİRME TEKLİFİ

Yusuf Ali, İstanbul'da kaldığım sürece sık sık, hiç olmazsa haftada bir kere görüşmemizi istedi. Ben de memnuniyetle

kabul ettim.

Günleri, şehri gezerek, tanıştığım kimselerin konaklarına, köşklerine ziyaretler yaparak geçiriyordum. Bu arada en çok ziyaretine gittiğim kişi de Yusuf Ali'ydi.

Bir gün karşılıklı oturmuş sohbet ederken Yusuf Ali ansızın evli olup olmadığını sordu. Evli olmadığımı söylemem üzerine:

— Beni iyi dinle dostum, dedi. Sana daha önce on beş yaşında, son derece güzel ve iyi yetişmiş bir kızım olduğundan bahsetmiştim. Servetimin büyük bir kısmını ona bırakacağım. Ahu gibi simsiyah gözleri, bembeyaz bir teni, ceylân gibi yürüyüşü var. Rumca'yı bir Rum, İtalyanca'yı bir İtalyan'dan farksız konuşur. Nakışın âlâsını bilir. Saz çalar, şarkı söyler. Onun karşısında kalbi heyecanla çarpmayacak bir varlık düşünmem. Sana demek isterim ki, eğer istersen, kızım ile evlenebilirsin. Ama bir şartla: Önce Müslüman olup, dinimizin bütün gereksinimlerini yerine getireceksin! Hemen karar vermeni istiyorum. Sana tam bir sene süre veriyorum. Bu süre içinde seni Edirne'ye, akrabalarımın yanına gönderirim, orada yerleşip, hem dilimizi, hem dinimizi öğrenir, bol bot düşünebilirsin, istersen İstanbul'a gelip kızım ile evlenirsin. Kabul edersen sana, dayalı döşeli bir konak, ahçıları, hizmetkârlar da vereceğim. Unutma, senden tek istediğim. Hak dinini seçip Müslüman olmandır!

Yusuf Ali bunları söyledikten sonra cevap vermeme meydan kalmadan kalktı, beni içerde tek başıma bırakarak dışarı çıktı.

Şaşırmıştım. Ne diyeceğimi, neye karar vereceğimi bilemiyordum. O günden sonra öylesine dalgınlıktım ki, Venedikli dostlarım, üzerimdeki bu durgunluğun hemen farkına vanp nedenini araştırmaya başladılar. Böylece aradan dört gün geçti. Yusuf Ali'yi tekrar görmeye gittiğim zaman oldukça heyecanlıydım. En büyük endişem, bu konuya nasıl değineceğimi bilememekten ileri geliyordu. Yusuf Ali bunu sezmiş gibi konuyu kendisi açtı:

— Kızım hakkında düşündüklerini sorabilir miyim?

— Bilmem ki. Acaba kızınız benden hoşlanır mı? diyecek oldum.

— Sen bu bakımdan hiç endişe etme. Kızım da, üvey annesi de seni gayet iyi tanıyorlar, her gelişinde kafes arkasından seni görüyor, konuştuklarımızı dinliyorlar. Duyduğuma göre Zelmi seni çok beğeniyormuş. diye cevap verdi.

Yusuf'tan süre istedim ve en az on

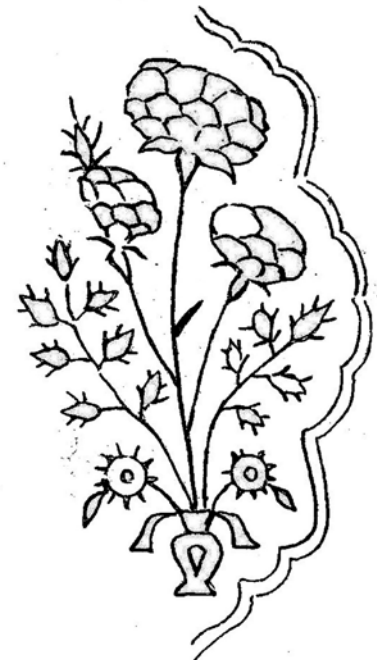
beş gün kendi kendime bu konuyu düşündüm. Henüz Zelmi'yi görmemişim. Görmek de istemiyordum. Ancak eğer görürsem ona âşık olacağım hemen hemen kesindi. O takdirde dinimi değiştirip Müslüman olmam da kesin demektir, Halbuki ben bir yere bağlanıp kalacak yaratılışa değildim. Üstelik Türkçe zor bir dildi. Edirne'ye gidip bir yıl beklemek de işime gelmezdi. Ben macera için yaratılmış bir insandım. Onun için iş gerçekleşmeyecekti. Yusuf Ali de davranışlarımdan bunu anlamıştı.

SAYILAMAYACAK KADAR ÇOK HEDİYE

Zaten İstanbul'dan ayrılacağım gün de yaklaşıyordu. Yine geldiğim gemiyle Korfu'ya gidecektim. Gemiye bindiğim gün güvertede bana gönderilmiş bir yığın hediyein büyük bir kısmının Yusuf Ali tarafından yollandığını anlamakta zorluk çekmedim. Kocaman bir sandık dolusu en iyi cins Moka kahvesi, bir o kadar en iyi cins işlenmiş tütün, Yasemin ağacından, üstü altın işlemeli bir çubuk ilk aklıma gelenler... Şehirde tanıştığım bir başka dostum da, kocaman bir fıçı bal şerbeti hediye etmişti. Bundan başka diğer tanıdıklar tarafından sayılamayacak kadar çok hediyelerin gönderilmesi beni çok sevindirmişti.

Gemi demir aldı, yavaş yavaş limandan çıktı... İncecik minareleriyle bir kat daha güzelleşen İstanbul yavaş yavaş geride kalıyordu. Bir daha bu memlekete gelip gelmeyeceğimi hiç biliniyordum.

Korfu'ya kadar olan yolculuğum çok eziyetli geçti. Orada gemi değiştireceğim için, yanımdaki bütün bu hediyeler, elimi kolumu bağlıyordu. Ben de onları Korfu'da ilk önüme gelene sattım. Eli me geçen para, küçük çapta servet sayılabilecek derecedeydi.

Kudüs'ün Neden Olduğu

Kırım

Savaş

Kırım

savaşının sonunda imzalanan Paris Andlaşması ile Karadeniz tamamen Türk gölü haline geldi.

Kudüs'ün Arap kesimi üzerindeki İsrail iddiaları, dünyayı yeni krize sürüklemiş, Rusya, şehrin Arap kesimi boşaltılmadığı takdirde, İsrail'i savatla tehdit etmiştir. Bu tehdidin gerçekleşmesi, Batı ile Rusya arasında bir dünya savaşının çıkması anlamına alınabilir, Bundan, yaklaşık yüz elli yıl kadar önce ünlü Kırım Savaşı da, Kudüs'teki Kutsal Makamlar (Makaamât-ı Mübâreke) yüzünden çıkmış, Rusya ile Türkiye çatışmış, savaşa bir yıl sonra da Türkiye'nin müttefiki olarak İngiltere, Fransa ve Sardunya katılmıştır. Kırım Savaşı'na ait bazı bölümleri, Yılmaz Öztuna'nın "Türkiye Tarihi" kitabından aktarmaktayız.

Kudüs, her üç semavî dinde de (Müslümanlık, Hristiyanlık ve Musevilik) kutsal bir şehirdir, Hazret-i İsa ile ilgili yerlerin ve bu yerlerdeki hizmetlerin paylaşılması üzerinde Ortodoks ve Katolik mezheplerinin eskiden beri rekabeti vardır. Bu devirde rekabet, bir düşmanlık halini almıştır. Ortodokslar'ı Rusya, Katolikler'i ise Fransa desteklemektedir. Osmanlı Devleti, her iki mezhebe karşı, tarafsız davranmaya çalışmakta, ancak, çok mutaassıp bir kişi olan ve Tanzimat Türkiye'si'ni yıkmak isteyen çar I. Nikola, Ortodokslar'a haksız muamele yapıldığını ileri sürmektedir. Bu nedenle, İstanbul'a geniş yetkilere sahip bir büyükelçi göndermek gerektiğine inanmıştır. Bu büyükelçi, Prens Mençiköf'dür. Finlandiya genel valisi, bahriye nazırı ve büyük-amiral olan Prens Mençiköf, 28 Şubat 1853'te İstanbul'a gelmiştir.

Tanzimat liderleri, artık Türkiye'nin ulusal siyaseti durumuna gelmiş bulunan Rus düşmanlığı ile bilinmektedir. Özellikle Reşid ve Fuad Paşalar, tamamen Rus düşmanı olarak tanınmışlardı. Kendisini birçok konuda atlatan bu diplomatlara karşı I. Nikola, dış bilemektedir. Ali Paşa'nın Rus düşmanlığı, daha yumuşaktı. Reşid Paşa, İngiltere, Ali Paşa ise dana çok Fransa dostudur. Fuad

Paşa, her iki devleti kollamak gayretindedir. Bu sırada, İngiltere ve onun ardından Fransa, dünyanın birinci ve ikinci devletleri halindedir; Rusya, güç bakımından onları izlemektedir. Victoria İngilteresi ve III. Napoleon Fransası, büyük gelişme içindedirler. Sultan Abdülmecid Türkiye'si de, kendi olanakları ve koşulları içinde gelişmekte ve dünya devletleri arasında, yukarıda anılanlardan sonra, dördüncü dereceye ulaşmaktadır. Modern ordusunu, Rusya'ya karşı başarılı bir savunma savaşı verebilecek dereceye getirebilmiştir. Ancak, olası bir savaşta hücum savaşıyla Rusya'yı yenmesi, söz konusu değildir. Türk kara ordusu, Fransa ve Rusya'ninkinden sonra dünyada üçüncüdür. Gücüyle orantılı bir kara kuvveti olmayan İngiltere, büyük donanmasına güvenmektedir. Bu donanmanın gücü, dünyanın geri kalan bütün donanmalarının toplam gücünün üzerindedir. Ticaret filosu için de İngiltere aynı erişilemez düzeydedir.

Prens Mençiköf'un İstanbul'a gelmesi üzerine, Hariciye Nazırı Fuad Paşa istifa etti. Rıfat Paşa, onun yerine getirildi. III. Napoleon da, muhalifleri olan kralcıları elde etmek için, Katolik siyaseti güdüyordu. Babiâli'yi (Osmanlı yönetimi), Katolikler aleyhine Ruslar'a tâviz ver-

memesi için sıkıştırıyordu. İki ateş arasında kalan Babiâli, "Hristiyan Kutsal Makamları'nın, Müslüman dinince de kutsal olduğunu, bundan böyle bu makamlardaki hizmetlerin Katolikler ve Ortodokslar'ca değil, Müslümanlar'ca yerine getirilmesine" karar verdi. Sultan Abdülmecid, bu konuda bir ferman yayınladı. Paris ve Petersburg, sarsıldı. Çar ve Mençiköf, fena halde kızdı. I. Nikola, Türkiye için meşhur «hasta adam» tâbirini ilk kez kullanarak, İngiltere'ye Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma teklifinde bulundu. Rusya'nın Akdeniz'e ineneğinden ürken İngiltere, bu gizli teklifi Babiâli'ye bildirmekle yetindi. 10 Mart'ta padişah huzûruna kabul edilen Mençiköf, padişah'tan da yüz bulmayınca, Babiâli'ye, "5 gün içinde kabul veya reddedilmesi" isteğiyle bir ultimatom verdi. Reddi halinde, savaş göze alacağı doğal olan bu ultimatomla göre, Türkiye, Makaamât-ı Mübâreke'de, Ortodokslar'a öncelik hakkı tanıyacaktı. Babiâli, 5 günün sonunda, 10 Mayıs'ta, Rıfat Paşa eliyle Prens Mençiköf'a cevap verdi. Türk imparatorluğundaki Ortodokslar'ın durumunun Fâtih ve Kanuni'nin fermanları ile belirtildiği, bu fermanların hükümleri dışına çıkılamayacağı bildiriliyor, yani ultimatom red-

Kırım savaşına ait bir gravür.

Kırım savaşında Türk topçu birliği.

dediliyordu. Savaş demek olan bu kararı, 43 kişilik meclis, Sadrâzam'ın başkanlığında, tek muhalif oya karşı, 42 oyla almıştı. 21 Mayıs'ta Prens Mençikof, yanına Rusya'nın İstanbul'daki bütün büyükelçilik mensuplarını alarak, Türkiye'den ayrıldı. İki imparatorluk arasında siyasi ilişkiler kesilmişti.

3 Temmuz'da Rusya, 35.000 asker ve 72 topa, bir Türk eyaleti olan Romanya'yı işkale başladı.

Bunun üzerine Avusturya İmparatorluğu ile Prusya Krallığı, İstanbul ve Petersburg'a, kendi hakemliklerinde bir konferans toplayıp, savaşın önlenmesini teklif ettiler. Rusya, bu konferans teklifini kabul etti. Rusya'ya baş eğdirmek için bir daha böyle bir fırsat yakalayamayacağını bilen Reşid Paşa, teklifi reddetti. 26 Eylül'de Babiâli'de toplanan 163 kişilik bir meclis, Rusya'ya savaş açılmasına karar verdi. 29 Eylül'de bu karar, padişaha sunuldu ve 4 Ekim 1853'te Rusya'ya harp ilân olduğuna, bütün başkentlere bildirildi.

23 Ekim 1853'te Türk topçu ateşiyle savaş başladı. O gün Ruslar, 300 asker kaybettiler. 27 Ekim'de Ömer Paşa, Vidin'den doğuya doğru Tuna nehrini geçerek Romanya'ya girdi ve Kalafat'ı işkal etti. Tutrakan ve Yerköy'ünden de Romanya ya asker sokan Ömer Paşa, düşmana, Bükreş üzerine yürüyeceği kanısını verdikten sonra, duruma tamamen hâkim oldu ve önceliği her zaman için elinde tuttu. 5 Kasım'da Olteniça'da, Bükreş'in güney-doğusunda ve Tutrakan'ın karşı yakasında Ömer Paşa, General Dannenberg'in kolordusunu

kesin şekilde bozguna uğrattı. 1.200 ölü ve binlerce yaralı veren Ruslar, bozgun halinde Bükreş'e kaçtılar.

27 Şubat 1854'te III. Napoleon, Çar Nikola'ya, savaşa son verilmesini teklif etti. Bu teklif, Reşid Paşa'nın Fransız İmparatoru'nün aracılığını rica etmesi üzerine olmuştu. Türkler üstün durumdayken savaşa son vermeye yanaşmayan Çar, teklifi reddettiği gibi, yayınladığı bir beyanname ile, Fransız ve İngilizler'in, Hristiyan dinine ihanet ederek, Müslüman Türkler'e yardımlık ettiklerini söylemek basiretsizliğinde bulundu. Buna fena halde kızan III. Napoleon, Londra'ya, Rusya'ya savaş açılması teklifinde bulundu. Böyle bir şeyi çoktan isteyen, Ruslar'ın güneye doğru ilerleyişlerinden her zaman ürken İngiltere, III. Napoleon'dan çekiniyordu. Onun açık desteğini kazandıktan sonra, savaşa girmemesi için hiç bir neden kalmamıştı.

6 Şubat 1854'te İngiltere ve Fransa büyükelçilerinin Petersburg'dan ayrılmaları ile, Rus-İngiliz ve Rus-Fransız siyasî ilişkileri kesilmiş oldu. Çar, birbiri üzerine siyasî gaflar yapmış ve savaşı daha başından, diplomatik yoldan kaybetmişti.

Bunun üzerine Ruslar, Müttefikler yetiştirmeden Türkler'e, mümkün olabilen darbeyi vurmak istediler. 23 Mart'ta birkaç bin ölü vermek bahasına Dobruca'yı işkal ettiler. 27 Mart'ta, İngiltere ile Fransa, Rusya'ya resmen savaş ilânı notalarını verdiler, 31 Mart'ta ilk müttefik kuvvetleri, Gelibolu'ya ayak bastı.

15 Mayıs'ta Ruslar, Güney Dobruca'da, Tuna üzerinde korunaklı bir Türk kalesi olan Silistre'yi muhasaraya başladılar. Muhasaranın başında, bizzat Başkumandan Mareşal Paskievitç bulunuyordu. 130 Rus topu, Ferik Musa Paşa'nın kumandasında 10.000 Türk askerinin savunduğu kaleyi kuşatarak toplarla dövmeye başladı. Savaş, çok şiddetli oldu. 9 Haziran'da Mareşal Paskievitç, ağır şekilde yaralandı ve Rusya'ya dönmeye mecbur oldu. Çar, onun yerine, tekrar Prens Gorçakof'u getirdi. Ancak Ruslar, Silistre önünde çakıldılar ve gittikçe ağırlaşan ölçüde zayıfladılar. 13 Haziran'da Prens Gorçakof da yaralandı. Orgeneral Schjlder öldü ve Orgeneral Luders ölüm derecesinde yaralandı. O günkü taarruzda, Rus kaybı 1.000 ölü ve 2.000 yaralı, Türk kaybı 900 şehit ve yaralıydı. Rus top ve bayrakları, Türkler'in eline geçti. 80.000 Rus, 10.000 Türk'ün karşısında mihlandı, Nâmık Kemal'in "Vatan yahut Silistre" piyesi, bu kuşatmayı ebedileştirir.

15 Haziran'da Türkler'in çıkışıyla büsbütün sarsılan Ruslar, 25 Haziran'da, 41 günlük kuşatmayı kaldırdılar. 15.000 ölü ve 25.000 yaralı veren 80.000 kişilik Rus ordusu, perişan bir şekilde geri çekildi.

KIRIM ÇIKARMASI (14 Eylül 1854)

Deniz savaşları.

İngiliz birlikleri Selimiye kışlasına geliyor.

14 Eylül'de Kırım'a ilk çıkan kuvvetler, 24.000 Fransız, 22.000 İngiliz ve 7.000 Türk'ten ibaretti. Türk askerine Ferik Rüstem Paşa kumanda etmektedir. Bu kuvvetleri, 15 Fransız, 10 İngiliz ve 9 Türk savaş gemisi desteklemektedir. Türk filosunun kumandanı Kayserili Ahmed Paşa'dır. Ancak, az zamanda Kırım önlerinde Müttefiklerin 50'den fazla savaş ve 300'den fazla nakliye gemisi birikmiştir. Kırım'da 40.000 Rus askeri ve bu kuvvetin başında, geniş yetkilerle büyükelçi olarak İstanbul'a gelmiş olan Prens Mençikof vardır.

20 Eylül'de Müttefikler, Alma meydan muharebesinde Ruslar'ı bozdular. Düşman 7.000 kişi kaybetti ve 600 esir verdi. Müttefik kaybı, 3.313'ten ibaretti. Bundan sonra Müttefiklerin hedefi, Ruslar'ın alınamaz bir kale haline getirdikleri Sivastopol limanı oldu.

1855 yılı Şubat başlarında Serdâr-ı Ekrem Müşir Ömer Paşa, Tuna boyundan Kırım'a geldi. 17 Şubat'ta Kırım'daki Türk ordusuyla, Gözleve meydan muharebesini kazandı. Sivastopol kuşatması devam ediyor, Ruslar'ın sürekli takviye alması sayesinde kale, düşmek bilmiyordu. Kışın sonunda, Kırım'a yığılan Müttefik kuvvetleri, 55.000'i Türk olmak üzere 202.000 askeri bulmuştu. 2 Mart'ta Çar I. Nikola öldü ve yerine oğlu II. Aleksandr geçti. Çar, hasta hasta bir birliği teftişe çıkarak, bir tür intihar etmişti. Amansız bir Türk düşmanı idi. Özellikle II. Mahmud'u ve Reşid Paşa'yı kişisel düşmanı biliyordu. Sayısız Türk, Leh ve Macar'ın kanına girmiş olan, mutlakîyetin önemli bir simgesi olan bu hükümdar, Rus milletine de acıklı ve ağır günler yaşatmıştır. Oğlu II. Aleksandr, liberal karakteriyle ünlüdür.

1855 YAZ HAREKATI

24 Mayıs'ta Müttefikler, Karadeniz ile Azak Denizi üzerindeki Kerç Boğazı'na, Kerç şehrini işgal ederek hâkim oldular.

Bunun üzerine Ruslar, 28 Mayıs'ta Kuban ırmağının güney ağzındaki Anapa kalesini de bıraktılar. 7 Haziran, Sivastopol kuşatmasının dönüm noktalarından biri oldu. Bugünkü hücumda yeni gelen İtalyan birliklerinin de katılımıyla Müttefikler, Ruslar'a, 20.000'den fazla kayıp verdirdiler ve 73 Rus topunu ele geçirdiler. Müttefik kaybı 5.000 idi.

8 Eylül'de, Sivastopol'ü savunan en sağlam istihkâm olan, Malakof tabyası düştü. Önce, Fransız generallerinden Mareşal Duc de Mac Mahon bu tabyaya girdi ki, kralcı olan bu kişi, 1873'te Fransa cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu savaşta Ruslar 13.500, Müttefikler 12.340 kayıp verdiler.

Sivastopol'ün düşmesinden sonra Müttefikler, daha birçok önemli yerleri işgal ettiler. Tuna boyunda Türkler'e, Kırım'da Müttefiklere (Türkiye-İngiltere-Fransa-Sardunya) sürekli olarak yenilen Rusya'nın tek ümidi, Kafkas cephesinde, Kuzeydoğu Anadolu'da idi. Türkler, bu cephede hücum kabiliyetini kaybetmişler, ağırlık Ruslar'a geçmişti. Böylece, Doğubeyazıt'ı alan Ruslar, 15 Temmuz 1855'te Kars'ı kuşatmaya başladılar. Kars'ı Müşir Mehmed Vâsıf Paşa savunuyordu ve 15.000 askeri vardı. Türk kalesini kuşatan Kafkasya genel valisi Muraviyef ise, 40.000 asker getirmişti ve sürekli takviye alıyordu. Kuşatma, çok çetin geçti. Kars'ın savaşı, pek iyi değildi. Buna rağmen, Ruslar'ın 29 Eylül'de yaptıkları genel hücum 7.000 ölü, 10.000'den fazla yaralı vermesine rağmen, kaleyi düşüremedi. Ancak Kars'ta cephane, özellikle erzak tükenmek üzereydi. Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa, Ruslar'ın, Kafkas cephesini kuzeyden zorlamak için, Kırım'dan, Gürcistan'ın en kuzeybatısına Sohumkale'ye çıkarma yaptı. Şeyh Şâmil'in Dağıstan'daki baskısı, Türkler'e büyük yardımcı oluyordu. 6 Kasım'da Ingur'da Ruslar'ı yenen Ömer Paşa, Gürcistan'ın Tiflis'ten sonra en bü-

yük şehri olan Kütayis'e girmek üzereyken, Kars'ta durumun kritik olduğunu öğrenip yolunu değiştirdi. Ancak Kars'a yetişmeden, şehir, açlık sebebiyle teslim olmaya karar vermişti.

Kars'ın düşmesiyle savaş gerçekten bitti. Ancak Rusya, barışa yanaşmak istemiyordu. Avusturya'nın ihtarı üzerine, bu devletle de savaşa girişmemek için Rusya, barışı kabul etti. 1 Şubat 1856 Viyana Protokolü ile, barışın ana hatları kabul edildi ve savaş sona erdi. Barış konferansı, Paris'te toplanacak ve III. Napoleon, amcası Büyük Napoleon'dan sonra, Avrupa'da siyasi dengeyi sağlayan en önemli güç olacaktı.

1815 Viyana ve 1878 Berlin Andlaşmaları ile beraber 19. yüzyıl Avrupa'sının siyasi görünümünü çizen en önemli andlaşma olan 1856 Paris Andlaşması'na göre: Ruslar, Kars'ı boşaltıp Türkiye'ye, Müttefikler de Kırım'ı boşaltıp Rusya'ya iade edeceklerdi. Türk topraklarında bulunan Müttefik kuvvetleri, en kısa zamanda Türkiye'den ayrılacaktı. Rusya, Güney Besarabya'yı (Türkçe: Bucak), merkezi İsmail'le beraber, Türkiye'nin Boğdan (Moldavya) prensliğine bırakacak ve böylece, Tuna deltasından çekilecekti. Rusya, Türkiye'ye ait olan Romen prensliklerine hiç bir şekilde karışmayacaktı. Karadeniz, tamamen tarafsız hâle getirilecekti. Andlaşmanın en önemli maddesi budur. Reşid ve Ali Paşalar'ın Türkiye'ye kazandırdıkları diplomatik zafer, bu maddede ortaya çıkmaktadır. Çünkü, Karadeniz'in tarafsızlaştırılması, yani bu denizde savaş gemisi ve tersane bulundurmama zorunluğu Türkiye için tamamen zararsız olduğu halde, Rusya için bir yıkımdır. Şöyle ki: Türkiye, Boğazlar'da ve Marmara'da donanma bulunduracağı için, gerektiğinde bir iki saat içinde donanmasını Karadeniz'e çıkarabilirdi. Rusya ise, Karadeniz'de hiç bir savaş gemisi bulunduramayacak, bu nedenle Karadeniz'de, gerçek ve mutlak üstünlük, Türk donanmasında olacaktı. Karadeniz'deki Rus donanması, Baltık Denizi'ne nakledilecek ve bir daha asla Boğazlar'dan geçip, Karadeniz'e geçemeyecekti. Böylece, andlaşma yürürlükte kaldığı sürece, Rusya'nın Türkiye'yi denizden tehdit etmesi tamamen olanaksız duruma getirilmiştir. Üstelik Rusya, Karadeniz üzerindeki tersanelerini de yıkacağı için, Paris Andlaşması bozulsaydı bile, bu denizde Rusya'nın tersane kurup yeniden donanma inşası, senelerce sürebilecek zor ve pahalı bir iş olacaktı.

Şehzadelerin Sünnet Düğünü

Kanunî'nin üç şehzadesinin sünnet düğünü

Metin And

Osmanlı tarihinin en parlak sünnet düğünlerinden biri Kanunî Süleyman'ın üç şehzadesi Mustafa, Mehmed ve Selim için düzenlediği sünnet düğünüdür. Kanunî Süleyman'ın diğer iki oğlu Bâyezid ve Cihangir'in sünnet düğünleri de 11 Kasım 1539'da olmuştur.

Yazımızın konusu 1530'daki birinci sünnet düğünü, yani Mustafa, Mehmet ve Selim'inkidir. 27 Haziran'da başlayan bu düğün, ikinciden daha parlak ve uzun olmuş, üç hafta sürmüştü. Bu sünnet düğünü üzerine yerli kaynaklarda özellikle Âlî takma adını kullanan Gelibolulu Mustafa Çelebi'nin Kühnü'l Ahbâr'ında geniş bilgi bulunmaktadır.

Bu yazımızda, bu sünnet düğününü görmüş ve gördüklerini mektupla yazmış Pier Zeno, Torna Macenigo ve adını bilmediğimiz bir diğer İtalyan'ın tanıklığından yararlandık (1). Onların verdikleri bilgi, yerli kaynaklardaki bilgilere uymaktadır.

(1) Bu belgelerin toplandığı kitap: *Diarii de Marino Sanuto, Venezia 1879 - 1903, cilt 53, s. 443 - 456.*

Pier Zeno, 13 Temmuz 1530'da gönderdiği mektupta. At Meydanı'nda 27 Haziran 1530 günü başlayan şenliği, elçi Marino Sanudo ve birkaç kişiyle birlikte At Meydanı'na bakan yeni bir binadan seyretmiştir. Alvise Gritti, Transilvanya Voyvodası Hieronimo Lascho da burada ağırlanır. İlk günü, önce vezirlerin, sonra Rumeli ve Anadolu beylerbeylerinin, Gritti'nin, Transilvanya Voyvodası'nın ve ötekilerin padişahın elini öpmeleri kararlaştırılır.

Pier Zeno düğünü şöyle anlatır: «At Meydanı kalabalıktı, herkes sessizlikle padişahın gelmesini bekliyordu. Belirli saatte Ayaş Paşa ile Kasım Paşa, At Meydanı'na geldiler, kendilerine ayrılan çadırlara girdiler. Sanki ikinci bir padişahmış gibi kurularak gelen İbrahim Paşa da kendisine ayrılan çadıra yerleşti. Az sonra padişahın gelmekte olduğu duyuruldu. Ayaş ve Kasım Paşalar, padişahı karşılamak üzere meydanın öteki ucuna kadar yaya gittiler. Meydandan içeri önce çok güzel giyinmiş atlılar girdi, onların ardından güzel bir Arap

atı üzerinde Padişah geliyordu. Zengin bir müziğin eşliğinde büyük bir ustalıklarla atını süren padişahın üzerinde incilerden, değerli taşlardan çiçek resimleri işlenmiş kırmızı atlastan bir kaftan vardı. Onun ardından kalkan ve silâhlarını taşıyan üç kişi geliyordu, İbrahim Paşa padişahı meydanın orta yerinde karşıladı ve kendileri için yaptırılan yere gittiler. Dört basamak çıkılıyordu; otuz ayak uzunluğunda ve on adım genişliğinde bir yerdi, içinde altından bir taht vardı. Yerde ise paha biçilmez halılar bulunuyordu. Armağanları taşıyan yeniçeriler düzenli olarak karşılıklı iki sırada dizilmişlerdi.

Üç vezirin armağanlarını 500, Rumeli ve Anadolu beylerbeylerinin armağanlarını 200 yeniçeri taşıyordu. Ayrıca, on beş, on altı yaşlarında, ipekler giyinmiş, altın halkalar taşıyan 11 çocuk ve üzerlerinde binicileri olmayan 15 değerli at geliyordu. Onların ardından Gritti ve öteki elçilerin armağanlarını 100 kişi taşıyordu. Padişahın elini öpenler, kendisine ayrılan yerlere dönüyor ve bunu çok güzel bir yemek ziyafeti takip ediyordu. Şenliğin ilk günü böyle geçti.»

«İbrahim Paşa'nın verdiği armağanların değeri 50 bin duka altını, öteki paşalarının 15-20 bin duka altını arasın-

Sünnet eğlencelerinden, cirit oyunu.

Şehzadeler at üzerinde geliyorlar.

da idi. Çeşitli yerlerden gelmiş sipahiler, dindiler, yeniçeriler ve çeşitli oyuncular her gün türlü gösteriler yaptılar. Kimi kol kuvveti, kimi çeviklikte ustaydı. Yeniçeriler bir saldırıyla bir kaleyi ele geçirdiler. Başkaları atlı ve yaya cirid oyunu, ip canbazları akıl almaz hünerler gösterdiler. Fillerin, erkek ve dişi aslanların ve kaplanların gösterisi de ilgiyi çekti. Bundan sonra ayı avı yapıldı.»

«Gece yapılan gösteriler de pek zengindi. Kuleler, kaleler, yapma hayvanlar hep ışıklarla donatılmıştı, durmadan silâh ateşi ve havaî fişeklerle her yer gündüz gibi aydınlanıyordu.»

«Şenliklerin sonunda, kadınlarla birlikte haremde bulunan şehzadeler gelip babalarının elini öptüler. Bunların en büyüğü Mustafa 12, ortancası Mehmed 9, ve en küçükleri Selim 7 yaşındaydı. Her üçü de çok süslü giyinmişlerdi.»

İkinci tanık Torna Macenigo ise, 14 Temmuz 1530 tarihli mektubunda, birinci tanığın verdiği bilgileri tekrarladıktan sonra şunları anlatıyor:

«Aydın son günü oyunlar başladı. 40 atlı Memlûk alana girdi. Ellerindeki pek ince mızraklarla atlarını koşturarak gösteri yaptılar. Sonra yirmişer kişilik iki

kısma ayrıldılar; ellerindeki mızraklarla birbirlerine saldırıya geçtiler. Mızrak-

Sünnet eğlencesinde pehlivanlar güreşiyor.

ları, birbirlerinin göğüslerinde kırılıyordu. Bundan sonra daire ve tek sıra düzende yaptıkları çarpışmada kimse attan düşmedi. Sonra hepsi gidip padişahın önünde yere kapanarak saygı gösterdiler.»

«Bundan sonra alana tahtadan iki kale yerleştirildi. Bu kalelerin içinde Macar gibi giyinmiş savaşçılar vardı, önce birbirlerine ateş ettiler sonra kılıç-kalkan, daha sonra çift kılıçla, en sonra mızraklarla birbirlerinin kalelerini ele geçirmek için dövüştüler.»

«Şenliklerin ikinci gününde meydana tahtadan iki büyük sur yerleştirildi. Her bir surun 8 kulesi vardı. Askerler, kuleleri ele geçirmek için mızraklarla saldırıya geçtiler. Kulelerden ise savunmak için bunlara ateş açıldı. Sonra mızrak, kılıç ve oklarla çarpıştılar. Ayrıca 28 atlı da mızraklarla bir gösteri yaptı. Mızraklar göğüslerinde kırıldığı halde, hiç biri attan düşmediler.»

«Ördüncü günü çok yükseğe gerilmiş ipler üzerinde canbazlar hünerlerini gösterdiler. Kiminin yeşil, kiminin koyu kırmızı kadifeden örtüleri ve her birinin üzerinde üç binicisi bulunan filler, 6 arslan, pars ve bir kaplanla gösteriler yapıldı. Ayın 9. günü Rumeli ve Anadolu beylerbeyleri, padişahla birlikte yemek yediler, aynı gün ip canbazları ve birkaç Macar'ın çalgıyla ayı oynatması seyredildi.»

Adını bilmediğimiz üçüncü tanık ise, 13 Temmuz 1530 tarihli mektubunda

Çemberlitaşta yapılan sünnet eğlencesi.

şunları yazıyor:

«Şenlik, Haziran'ın 27'sinde başladı. Meydana 3.000 yeniçeri, 500 sipahi, 100 çavuş, 4 paşa ve sayısız önemli kişiler gelerek yerlerini aldılar. Üç saat bekleyişten sonra padişah görüldü, önde yalnız ok ve yaylan bulunan 1.000 kişi geliyordu. Sultanın önünde de binicisiz 5 at ağır ağır gidiyordu. Meydanda bir anda on bin kişilik bir kalabalık olmuştu.»

«Armağanlar verildikten sonra sıra, oyunlara ve gösterilere geldi. Kimi yumrukla demirden çubukları kırıyor, kimi başı üzerinde tahta sütunları dengede tutuyor, kimi omuzunda dokuz kişi taşıyordu. Birinin karnı üzerinde iri taşlar kırılıyordu. Ayrıca şeytanlar da birkaç oyun gösterdi. Geceleyin ise, on bini aşkın havaî fişek atıldı.»

«Üçüncü gün cirid oyunu yapıldı. Ertesi günü ise at üzerinde 30 ciritçi ikişer ikişer, sonra dörder dörder oynadılar ve sonunda iki kısma ayrılarak birbirlerine saldırdılar. Ciritcilerin yaya yardımcılar onlara yedek ciritlerini veriyorlardı. Bu gösteriden sonra yeniçerilere iki bin tabak yemek dağıtıldı. Yemekten sonra maymun, eşek, arslan, ayı, kaplan, pars ve Öteki hayvanların gösterileri seyredildi. Yahudi ve Ermeni oyuncular komediler oynadılar. Sultan, bunların hepsine hüneri beğenişine göre para atıyordu. Bu türlü gösteriler hemen hergün vardı.»

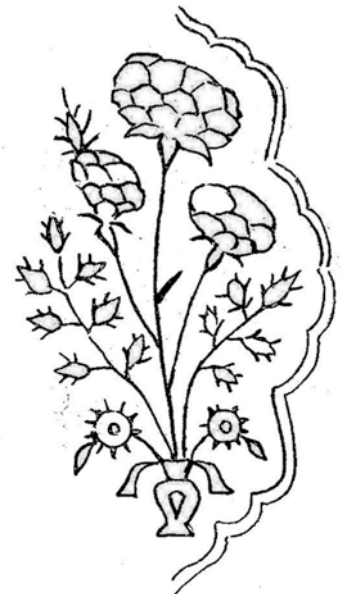
Aynı tanık, 14 Temmuz 1530 tarihli mektubunda şu bilgileri vermektedir:

«Sabahın saat beşine kadar donanma seyredildi. Meydanda, ortası havaî fişeklerle dolu dört kuleli bir kale, onun

yanı başında ağızından ateşler fıskıran büyük bir ejderha, az ilerde halatları havaî fişeklerle donatılmış bir çadır, gene yapma bir fil ve bir yılan vardı. Bunlardan başka, kartondan yapılmış çok büyük 4 kale, çevresinde tekerlekler dönen büyük bir saksı, bir dev adam ve yanında büyük bir gemi vardı, önce kararlaştırılan bir saatte bu büyük gemiye bir kadirga saldırıya geçti. Gece yaklaşınca bütün ışıklar yandı ve sırayla havaî fişekler ateşlendi, ilk önce birinci kaleden gökyüzüne öyle çok havaî fişek fırladı ki sanki gök yanıyor sanılırdı. Çadırın halatlarına bağlı havaî fişekler yarım saat renkli olarak yandı. Sonra saksının çevresindeki dönen tekerleklerdeki fişeklere ateş verildi. Bunlar, sanki dönen bir değirmenden çıkıyormuş gibiydi, havayı aydınlatıyorlardı.»

«Sonra sıra ile dev adam ve ikinci kaledeki fişeklere ateş verildi. En sonunda meydanın ortasına büyük gemi getirildi ve havaî fişeklerle bir kadirga saldırıya geçti, ilk önce gemi karşı koyduysa da sonra büyük bir gürültü ile yere yıkıldı. Yılana da ateş verildi, sanki büyük bir fırın ağzı gibi ateşler çıkıyordu.»

Yukarıda da belirtildiği gibi İtalyan görgü tanıklarının anlattıkları Kühn'ül Ahbâr'ın verdiği bilgilere uymaktadır. Yapma savaşta iki kaleyi, ünlü tarihçi, minyatür ressamı ve matrak oyunu ustası Matrakçı Nasuh hazırlamıştır. Bu arada At Meydanı'ndaki dikili taştan birine tırmanmak isteyenler düşüp ölmüşlerdir. Bir cündî ise, iki eli ve kolu bağlı olduğu halde dışıyla bir atı eğlemiştir, bir başkası bir araba üzerindeki bir köşkü içerden yürütmüştür. Sünnet, İbrahim Paşa sarayının divanhanesinde olmuş, üç hafta süren şenliğin son gününde ise Kâğıthane'de bir at yansı düzenlenmiş ve ayrıca bir sütunun üzerindeki kabağa ok atışı yapılmıştır. Her iki müsabakada da kazananlara ödülleri verilmiştir.

Tasız İmparator
Hitler'in
Sonu

Tasız İmparator Hitler'in sonunun hikayesi

Alan Bullock

Çevirmen: z Dokuman

1 Eylül 1939, Avrupa haritasını yeni baştan çizen bir tarihtir. 1 Eylül, aynı zamanda, milyonlarca insanın, savaş meydanlarında, köylerde, kentlerde, en insanlık dışı yolların uygulandığı toplama kamplarında öldüğü, veya lme mahkûm edildiği bir tarihin başlangıcıdır.

Avusturya ile Çekoslovakya'yı bir emrivakiyle topraklarına katan Hitler, yıllarca kafasında evirip çevirdiği bir Avrupa'yı gerçekleştirmek hülyasıyla yanıp tutuşuyordu. Avusturya ve Çekoslovakya olayları, bu niyetinin sadece birer basamağından ibaretti.

1939 yılının başlarında Alman genel-kurmayı, Hitler'in emriyle sıkı bir çalışmaya koyuldu. Planlar hazırlanıyor, üretim, savaş ekonomisine kayıyordu. 10 biner tonluk dört ağır kruvazör, bir uçak gemisi, 5 destroyer, birçok da denizaltı inşa edilmişti. Hava kuvvetleri de büyük bir hızla gelişmekteydi.

Hitler, siyasî amaçlarını uygulamak için daha çok bu gibi savaş gereçlerinden faydalanıyordu. Yoksa o tarihlerdeki tümen sayısı, Fransa'ninkinden azdı.

Yıl başında Göring, bir savaş konseyi topladı. Toplantıya generaller ve bakanlar katıldı. Gündemin başlıca konusu, seferberliğin ve savaş planlarının yapılması, Hitler'in emrettiği 7 milyonluk bir savaş gücünün hazırlanmasıydı. Ordu mevcudu arttırılacak, aynı zamanda toplama kamplarıyla, Bohemya ve Moravya'dan getirilecek işçilerle savaş gücü takviye edilecekti.

Bu planlar yapıladursun, Hitler'in Po-

lonya üzerinde baskısı da 'gün geçtikçe artıyordu.

Üç ay böylece geçti. Hitler zaman zaman nutuk çekerek Polonya'yı tehdit etti, İngiliz ve Fransız hkmetleri de Polonya'ya teminat üstüne teminat verdiler. Nisan ve Mayıs ayları, diplomatların anlaşma zemini aramasıyla doluydu. Mayıs sonlarında Alman-Rus ekonomik antlaşması imzalandı.

POLONYA'NIN İşKALİ

26 Ağustos günü Hitler, İsveçli ara-

bulucu Birger Dahlerus'a, İngiliz hkmetine ulaştırılmak üzere bir nota verdi. Buna göre, İngiltere, Almanya'nın Danzig'i almasına yardımcı olacak, Almanya, Polonya'nın sınırlarını garanti edecek, Polonya'daki Alman azınlığının hakları teminat altına alınacaktı.

Dahlerus, o gün Hitler'le konuşmasını şöyle anlatmıştır: «Hitler, sözümü kesmeden beni dinledi... Sonra birden ayağa kalktı, çok sinirli ve heyecanlıydı. Kesik kesik bağırmaya başladı: «Almanya'nın taleplerine mukavemet ha? Denizaltı-

Hitler çok sevdiği köpeğiyle.

Hitler halka hitab ederken.

lar, uçaklar yapacağım, uçaklar, uçaklar... düşmanlarımı ezmek için denizaltılar yapacağım». O anda kendinden geçmiş bir meczup gibiydi. Karşımda oturan Göring'e baktım, başını önüne eğmiş, hareketsiz duruyordu».

29 Ağustos'ta Polonya ile yapılacak görüşmelerin başlaması için İngiltere'nin ileri sürdüğü teklife Hitler, taleplerini tekrarlamakla yetindi. Aynı günün akşamı da Genelkurmay Başkanı General Halder'e 1 Eylül'de hazır olmasını emretti.

31 Ağustos günü, Polonya Büyükelçisi Lipski, İngiltere'nin baskısıyla, Ribbentrop'a, Almanya ile görüşmelere hazır olduğunu belirtti. Ne var ki Hitler, büyükelçiye akşam saat 6'ya kadar kabul etmedi. Zaten Hitler o gün öğle sularında 1 numaralı emri imzalmıştı.

Perşembeyi cumaya bağlayan gece saat 5.45'te, Alman topçusu Polonya'ya ateşe başladı ve bu atışlar tam beş buçuk yıl, bütün dünyayı kana bulayarak gürlendi durdu.

Halk, 1 Eylül cuma günü, Reichstag'da bir konuşma yapmak için Berlin caddelelerinden tantanayla geçen Hitler'i, sessiz ve tedirgin bakışlarla seyrediyordu. Hitler'in nutku her zamankinden farklı olmadı, saatlerce kendisini ve büyük Almanya'yı savundu durdu.

Alman ordularının Polonya'yı silip ezmesi için üç hafta kadar bir zaman yetti. Motorlu birliklerin hızı karşısında Polonya ordusu kahramanca çarpıştıysa da dayanamadı. Zaten 17 Eylül'de Rus ordularının da sınırı aşarak Polonya topraklarına girmesi, Polonya'nın sonu oldu.

SAVAŞ BATI'YA KAYIYOR

Ekim'in ilk haftasında Alman basını devamlı olarak Hitler'in barış istedi-

ğini, hattâ silâhlanmanın durdurulmasını teklif ettiğini yazıyorlardı. Oysa Hitler, Alman genelkurmayına 12 Kasım'da batıya karşı saldırıya geçmeye hazır olmalarını emretmişti. Hitler'in savaşı batıya kaydırması, birçok generali tedirgin etmekteydi. Zaten 1938 Eylül'ünden bu yana ordu içinde Hitler'e karşı bir muhalif grup geliyordu. Bunlar savaşın yayılmasını istemeyen generallerdi. Bazısı da Hitler'e suikast yapılması fikrini savunuyorlardı.

Günlerden Kasım'ın 8'iydi. Hitler, Münih'te yapılan eski muhariplerin yıllık toplantısında konuşuyordu. Programdakinin daha önce nutkunu kesip kürsüden indi, arabasına binip uzaklaştı. Henüz beş dakika geçmişti ki, şiddetli bir patlama, koca salonu sarstı, Hitler'in az önce konuştuğu kürsü havaya uçmuş, birçok partili ve SS ölmüştü.

Olayı, Hitler'e trenle Berlin'e dönerken söylediler, bir an durup arkasına yaslandı, sonra: «Konuşmayı kısa kesmem hayatımı kurtardı. Bu, hedefime erişmek için bana verilmiş bir işarettir» dedi.

KUZEY HAREKATI

Bu olay, Hitler'in Batı ülkelerinde yapacağı harekâtı bir zaman ertelemiş, ama kesin niyetini değiştirmemiştir. Direktif: 8, bunu ispatıdır. Yılbaşına doğru generallerle bir toplantı yapan Hitler, «Batıdaki harekât bize bir milyon insana mal olacaktır, aynı miktar kayba onlar da uğrayacaklar, ama bu, onların sonu olacak» demiştir.

Aralık ayında Dışişleri Bakanı Ciano ile görüşen Mussolini, durumu hiç de iyi görmüyordu. 26 Aralık'ta Ciano aracılığıyla Belçika ve Hollanda'ya haber ulaştırıp, yakında Alman saldırısına karşı hazırlıklı olmalarını îma etti. Hattâ o gün-

lerde Ciano'nun hâtıralarına göre Mussolini, Hitler'in yenilgisini bile istemektedir. Hele, Polonya'ya genel vali tayin edilen Hans Frank'ın ve Himmler'le SS'lerin 1,5 milyon Polonyalı ve 400 bin Yahudi'yi imhası, kötü etki yapmıştır.

Ruslar'ın, Polonya'nın doğusunu işgalden sonra Baltıklar'da tahkimata girişmesi, Hitler'in gözünden kaçmıyor ve asıl maksadın, muhtemel bir Alman saldırısına karşı tedbir olduğunu anlıyordu. Ne var ki, Rusya'dan aldığı, 1,5 milyon ton hububat, 900 bin ton petrol, 500 bin ton fosfat, 100 bin ton pamuk ve 1 milyon ton soya fasulyesi, istilâ planları için çok gerekliydi.

İşin bir de stratejik yanı vardı: Batıya karşı girişeceği harekât için çok sayıda askere ihtiyacı bulunuyordu, Ruslarla dost geçinmesi ona 50 tümen sağlamıştır. Doğu sınırında 7 tümen bırakmış, gerisini batıya çekmiştir.

Hitler, 20 Şubat'ta General Nikolaus von Falkenhorst'u Berlin'e çağırıp görüştü. Von Falkenhorst, 1. Dünya Savaşı'nda Finlandiya'da bulunmuş bir subaydı ve o sıralarda Coblenz'deki ordular grubunun komutanıydı. Hitler, ondan hemen Norveç'i-işgal planlarını istedi.

General von Falkenhorst, kısa bir zamanda taarruz taslağını hazırlayıp Hitler'e sundu. Sonra Amiral Raeder ve Göring ile birlikte çalışarak planları geliştirdiler. 2 Nisan akşamı, von Falkenhorst, bütün hazırlıkların tamamlandığını bildirince, Hitler, plana 9 Nisan tarihi atıp imzaladı.

Şu da var ki, Nisan'ın ilk haftasında İngiliz donanmasının Norveç sularında dolaşması Amiral Raeder'in hiç hoşuna gitmiyordu. Yapılan istihbarat, İngilizlerin Norveç kıyılarında mayın döktüğü merkezindeydi. Ama Raeder'in asıl korktuğu, Alman donanmasının İngiliz donanmasıyla Norveç sularında bir çarpışmaya tutuşmasıydı. Henüz böylesine bir savaşı başara'cak güçten mahrum olan Alman donanması bu savaştan büyük yaralar alarak çıkabilirdi.

Hitler'in «Weser tatbikatı» olarak nitelendiği Norveç istilâsı, 9 Nisan günü başladı, altı haftada tamamlandı. Her ne kadar İngiliz gemileri Alman donanmasına kayıp verdimişse de bu, Raeder'in korktuğu kadar büyük değildi. Norveç'in ele geçirilişiyle Naziler, Baltık denizine ve bazı ham demir yataklarına hâkim oluyorlardı.

SIRA, BELÇİKA, KOLANDA VE FRANSA'DA

Von Papen'in savaş sonrası Nurenberg mahkemesindeki ifadesine göre,

Hitler hiç bir zaman batıya doğru yayılmak istememiş tersine, daima doğuyu kendisine hedef seçmiştir. General von Rundstedt de, hâtıralarında, «Hitler, İngilizlerle bir ittifak yapmak istiyor hattâ doğuya yapacağı seferde kendisine yardımcı olma ihmali bile hesaplıyordu» diye yazmıştır.

Bununla birlikte, 9 Nisan'da başlayan Norveç harekâtı, Danimarka, Holanda, Lüksemburg, Belçika ve Fransa'nın işgaliyle tamamlandı. 18-19 Haziran günü Hitler, Münih'te, Mussolini ve Ciano ile görüştüktan sonra Fransa'ya uçtu.

11 Kasım 1918'de, Foch'un, Almanlar'a barış şartlarını imzalattığı yerde, bu defa Hitler, Fransızlar'a teslim şartlarını dikte ettiriyordu.

O günlerde Paris'te bulunan CBS muhabiri William Shirer olayı şöyle anlatır: «Haziran ayının sıcak bir akşam üstüydü; Hitler, teslim şartlarının görüşüleceği eski bir yemek vagonuna geldi. Yanında Göring, Hess, Keitel, Raeder, Brauchitsch ve Ribbentrop vardı. Yüzü, nefret ve kinle kıvrılmıştı. Vagonun önünde, bacaklarını hafifçe aralamış, elleri belinde, Fransız delegelerini bekliyordu. Delegeleleri sessizce karşıladı, sonra vagona girdiler, şartlar okunurken önüne bakıyordu. Preamble okununca, ayağa kalktı, sert bir selâm verip çıktı. Ağaçlık yoldan geçerek kendisini bekleyen arabaların birine bindi, uzaklaştı. Bu sırada, bir Alman askerî bandosu «Deutschland über Alles» marşını çalıyordu. Hitler, o an, 1920 yılında Münih'te halka vaadettiği Versailles antlaşmasını yırtacağız sözünü düşünüyordu gibiydi».

1940 yılının yaz ve sonbaharı, hazırlıklarla geçti. Yalnız hazırlıkların ne maksatla yapıldığından pek az kimsenin haberi vardı. Deniz Kuvvetleri Komutanı Ami-

ral Raeder, Nurenberg duruşmasında, «Planların ne için yapıldığını bile bilmiyordum. Neden sonra Hitler'in, Rusya'ya karşı yıldırım taarruzu yapmak istediğini ve hazırlandığını öğrendik» demiştir.

General von Paulus'un Doğu Cephesi Kumandanlığı'na tayin edilmesi ve Genelkurmay Başkanı General Halder'in taarruz planlarını Hitler'e vermesi, o yılın sonbaharına rastlar. Bu iki olay, Nazilerin doğuya karşı bir harekâta geçeceklerine kesin bir işarettir.

General Halder'in planlarını beğenen Hitler, kurmay başkanından, Rus ordularının Urallar'ın ötesine çekilmeden imha edilmesini istedi. Bunun için 130-140 tümeni doğuya kaydıracağını ifade etti.

Bu hazırlıklar oladursun, Rus istihbaratı, Naziler'in en geç yaz sonunda Rusya'ya saldıracağını öğrenmişti bile. Haziran başlarında, Alman ordularının batıda kazandığı zaferler üzerine, 1939 anlaşması gereğince Ruslar, Estonya, Letonya ve Litvanya'yı işgal ediverdi. Hele, Ruslar'ın, Besarabya ve Kuzey Bukovina'yı talep etmeleri, Hitler'i bir hayli telâşlandırdı.

Hemen Ribbentrop'u Macarlar ve Ronienler'le konuşmaya memur etti. Ribbentrop, Viyana'da bu iki devletin temsilcileriyle görüşüp bir çare aradıysa da, Macaristan da, Romanya da, verilen teminatı sağlam bulmadıklarından, istenen sonuç sağlanamadı. Ribbentrop, durumu Hitler'le görüştüktan sonra yeniden ele alıp, bu defa Romanya'nın isteklerine uyarak meseleyi çözümlendi. Buna göre Kral Carol, tahttan çekilerek yerine oğlu geçti, başbakanlığa da koyu Nazi taraftarı General Antonescu geldi.

Yapılan anlaşmadan amaç, herhangi bir Rus saldırısına karşı, Romanya'daki zengin petrol yataklarının korunmasıydı.

Bunun için, kara ve hava kuvvetlerinden bir birlik Romanya'ya gidecek, Romen silâhlı kuvvetlerinin eğitimiyle meşgul olacaktı. 13. Panzar tümeni Romanya'ya girdi ve petrol kuyularının bulunduğu bölgeye yerleşti.

Naziler'in Romanya ile yaptığı ittifakın Ruslar'ı telâşlandıracağı tabî idi. 1 Eylülde Molotov, Alman büyükelçisiyle görüşüp, Viyana kararının, Nazi-Sovyet antlaşmasının ihlâli olduğunu söyledi. Perde arkası sertlik ilk defa su yüzüne çıkıyordu.

Ruslar'ın telâşlandığını sezen Hitler'in Molotov'la konuşması ve «İngiliz İmparatorluğu'nu parçaladıktan sonra siz de, biz de denizlere açılacağız» diyerek dikkati Batı'ya çekmesi, Sovyetler'i yatıştırmak tan uzaktı. Molotov'un Berlin'i ziyaretinden 15 gün kadar sonra, Ruslar, Naziler'e bir nota vererek: 1 — Almanlar'ın derhal Finlandiya'dan çekilmesini, 2 — Ruslar'a Bulgaristan'da üs verilmesini, 3 — Japonlar'ın Kuzey Sahalin adalarındaki petrol ve kömür yatakları üzerinde sahip oldukları imtiyazları kendilerine devretmesini istediler.

Ribbentrop, Ruslar'm notasına uzun bir zaman cevap vermedi, durumun yetkililerce incelendiği karşılığıyla yetindi. Bu arada Hitler, Fin, Macar ve Romen devlet adamlarıyla görüşüp, herhangi bir harekât karşısında birlikte olmalarının menfaatleri açısından uygun bulunacağını îma etti. O arada Mussolini ile de konuşup, İtalya'ya yardımın arttırılacağını, buna karşılık İtalya'nın da daha çok işçi göndermesi gerektiğini söyledi.

RUSYA'YA TAARRUZ

Yılbaşına doğru, askerî hazırlıklar yoğunlaştı, Kuzey Afrika harekâtına katılmak üzere Alman hava kuvvetlerinin bir kısmı güney İtalya'ya, Yunanistan'ı işgal için de birkaç tümen Romanya'ya geldi.

18 Aralık günü Hitler kesin kararım verip 21 No. lu emri imzaladı. «Bütün Alman birlikleri Rusya'ya anî bir taarruz için hazırlanacaklardır. 15 Mayıs 1941'de bütün hazırlıklar bitmiş olmalıdır.»

Kış boyu, Hitler pek ortalıkta görünmedi. Yalnız bir defa, sanayicilerin yıllık toplantısında konuşup, müstakbel Almanya'nın sınırlarını ve durumunu çizdi.

26 - 27 Mart günü, bir grup genç subay Belgrad'da bir darbe yapıp Alman taraftarı hükümeti uzaklaştırdı. Bunu duyan Hitler müthiş öfkelenildi, hemen darbecilerin cezalandırılmasını istedi, öfkesi o kadar şiddetliydi ki, gerekirse Rus taarruzunu bile geciktirmeyi kafasına koymuştu.

Hitler cepheyi teftiş ediyor.

5 Nisan günü, sabahın erken saatlerinde Alman uçakları Belgrad'ı bombalamaya başladılar. Üç gün sürdü Belgrad'ın bombalanması. Bu hücumlarda 17 binden çok insan öldü. Zaten maksat da başkaldırmayı cezalandırmaktı. Sonra Alman orduları Yunanistan'a ve Yugoslavya'ya saldırdılar, Mayıs başlarında bütün Balkanlar Naziler'in elindeydi artık.

Tam bu sırada bir olay, dünya kamuoyunu şaşırtıverdi. Mayıs'ın 10'uydu; günlerden de cumartesiydi. Akşamüstü tek kişilik bir avcı uçağı —Messerschmidt— Augsburg yakınlarındaki küçük bir meydandan havalandı, burnunu kuzey denizlerine çevirerek bulutlar arasında kayboldu. Uçağı kullanan Hitler'in en yakın arkadaşlarından biri olan Rudolf Hess idi, maksadı, Hamilton Dükü ile konuşarak Hitler'in barış teklifini başbakanla ulaştırmaktı.

Hess İskoçya'da, Eaglesham yakınlarında paraşütle atladı, her ne kadar yakalandıysa da Dük'le konuşmayı başardı. Dük, bu garip teklifi başbakan Churchill'e ulaştırdı, ama bir sonuç alınmadı tabii, Hess'i savaş esiri olarak hapsedtiler.

Olayı duyan Hitler ise ilkin son derece şaşırdı sonra da müthiş kızdı. Hess, en eski arkadaşı ve yardımcısıydı. Parti teşkilâtında ikinci sırayı işgal ediyordu. Yalnız savaş başladıktan sonra Hess, ikinci plana atılmıştı. Hitler, kısa bir şok geçirdiyse de, Rusya harekâtının geciktirilmemesini emretti. Zaten Alman istihbaratına göre Ruslar, Naziler'e karşı Amerikalılarla bir ittifak yapmışlardı ve Almanlar'a saldırıya hazırlanıyorlardı.

Ne var ki, Alman genelkurmayında, tutulacak yol üzerinde kesin bir anlaşma yoktu. Brauchitsch ve Halder, zafarin, Moskova'yı tazyik etmekle sağlanacağı kanaatindeydiler. Bu görüşe General Bock, Guderian ve Hoth da katılıyordu. Hitler ise Ukranya üzerinde ısrar ediyordu. Sonunda Hitler kısmen generallerinin fikrine uymayı kabul etti.

13 Haziran'da generalleriyle son bir toplantı yaptı, sonra da genel karargâhını Doğu Prusya'da, Rastenburg yakınlarındaki Wolfsschanze'ye nakletti. 21 Haziran'da Mussolini'ye bir mektup yazarak artık daha fazla bekleyemeyeceğini ve tarihî sorumluluğunu yerine getirmek zorunda olduğunu belirtti.

Mussolini, Hitler'in mektubunu okurken, Baltık'tan Karadeniz'e kadar olan çizgi üzerinde 150'den fazla Fin, Alman ve Romen tümeni, 22 Haziran günü güneş doğarken Rus sınırını geçti. Harekâtı, Leeb, Bock ve Rundstedt idare ediyordu.

DÜNYANIN SOLUĞU KESİLİYOR

Başlangıçta Alman orduları hızla Rusya'nın içlerine doğru ilerliyorlardı. Bu da Hitler'e güven vermekteydi. 5 Temmuz'da Alman panzerleri Dniyeper'e ulaştılar, 600 binden fazla Rus askerini esir ettiler. Buna rağmen Rus kuvvetlerinin çenbere alınmaları Hitler'in istediği gibi gerçekleşmedi, Ruslar, her şeyi yakıp yıkarak geri çekiliyorlar, Almanlar da Rusya'nın içlerine doğru hızla kayıyorlardı.

Ancak, 6-7 Ekim gecesi ilk kar düştüğü zaman Guderian, Alman ordusunun kışa hazırlıksız olduğunu anladı. Oysa Ruslar kış hazırlığını yapmış olarak çarpıyorlardı. Yılbaşına doğru Almanlar'ın ilerleyişi durdu, hattâ 6 Aralık'ta 100 tümenle karşı taarruza geçen Rus birlikleri, Moskova önlerine kadar gelmiş olan Almanlar'ı silip süpürdüler. Hitler, savaş boyunca belki de ilk olarak büyük bir krizle karşılaştı.

Bundan bir gün sonra; Aralık'ın 7'sinde Japonlar, Amerika'nın Pearl Harbour'daki deniz üssüne büyük bir taarruz yaptılar, Amerikan donanmasına epey zarar verdiler. Böylece savaş Uzak Doğu'ya kaymış oldu. Hitler, üçlü anlaşma gereğince Amerika'ya savaş ilân etti,

1942 yılının baharında durum, Alman orduları için hiç de parlak sayılmazdı. Hitler'in sınırları gittikçe zayıflıyor, cepheden kötü haber getirenleri haşlıyordu. General Halder, Ruslar'ın ayda 700 tank imal ettiklerine ait elinde istihbarat raporları bulunduğunu söyleyince, Hitler hızla yumruğunu masaya indirip, «Ruslar ölmüştür artık. Bu son taarruzumuz onların bütün kuvvetlerini imha etmiştir» diye bağırdı.

Oysa Rusya'da büyük topraklar işgal etmekle birlikte Almanlar'ın kaybı, ölü ve yaralı 1 milyonu bulmuştu. Doğuda çarpışan 162 tümenden ancak 8'i savaşabilecek durumdaydı. 16 motorlu tümenden de 140 kadar tank işler vaziyeteydi. Bütün bu kayıplara rağmen Hitler, durumu görmezlikten geliyor, generallerinin getirdiği raporları elinin tersiyle itip, «Rusya ezilmiştir» diye tekrarlıyordu.

Alman motorize birliklerinin çamura saplanarak işlememesi, ordunun ilerleyişini aksatıyordu. Rusya'ya taarruza geçeli hemen hemen iki yıl olmuştu, İngiltere de bombardımanla bir hayli hırpalanmıştı. Buna rağmen Hitler'in kesin bir zafere kazandığına dair hiç bir emare yoktu. Yalnız yılın sonlarına doğru, Alman denizaltıların kazandığı başarı, Rommel'in Kuzey Afrika'da yeniden taarruza geçmesi ve Ruslar'ın Harkov'a yaptığı ta-

arruzun püskürtülmesi Hitler'e yeni bir ümit ışığı vermişti. Bu defa karargâhını Ukrayna'da Winniza'ya taşıdı, bütün kuvvetini doğu cephesine verdi.

1943 yılının başlarında General von Paulus, emrindeki birliklerde, hastalık, açlık ve soğuktan savaştacak güç kalmadığını Hitler'e bildirdi. Zaten Ruslar, Paulus'un kuvvetlerini çenbere almışlardı. Hitler'in buna cevabı kısa oldu: «6. ordu son ferdine kadar tarihî görevini yapacaktır. Sizi feld-mareşal tayin ettim».

Bu, aslında Hitler'in oynadığı kötü bir oyundu. Hitler, General Paulus'u feld-mareşalliğe yükseltmekle 6. orduyu bir bakıma ölüme mahkûm ediyordu. O gün General Jodl'a şunlar söylemiştir: «Askerlik tarihimizde hiç bir feld-mareşal yoktur ki teslim olsun». Bununla birlikte durum tahminlerden de kötüydü. 31 Ocak'ta Ruslar, 6. orduyla, 4. panzer ordusundan sağ kalanları esir ettiklerini açıkladılar. Teslim olanlar arasında General Paulus ve kurmay başkanı General Schmidt ve General von Seydlitz vardı.

1942 ve 1943 yılı boyunca Almanya'ya yapılan müttefik bombardımanı, ekonomiye büyük zararlar vermiş, fabrikaların,, üretim merkezlerinin hasarı ise, Alman savaş hızını azaltmıştır. Bu arada üretici insan gücüne çok ihtiyacı olan Naziler, çeşitli bölgelerden getirttikleri insanları köle gibi çalıştırıyorlardı. Cebri işçi çalıştırma işi Sauckel'in elindeydi. 1944 yılının sonlarında zorla çalıştırılan işçilerin sayısı şöyleydi: 2 milyon Rus, 851 bin Polonyalı, 764 bin Fransız, 274 bin Holandalı, 230 bin Yugoslav. Bütün bu işçiler en zor şartlar altında çalışıyordu, bakım ve hayat çok zordu. Hele sanayi merkezlerindeki işçiler ağır bombardımandan çok zayıf vermektedirler.

Diğer taraftan temerküz kamplarında insanlar üzerinde yapılan tıbbî denemeler ve çeşitli zulümler sonucu 4,5 milyon erkek, kadın ve çocuğun öldüğü savaştan sonra ortaya çıkmıştır.

1943 yılının Temmuz'unda müttefiklerin Sicilya'ya asker çıkarmaları, Mihver'in güney kanadında büyük bir açık verdi. Zaten bütün direnmelerine rağmen de doğu cephesi çökmek üzereydi. Hitler, Mussolini'ye daha çok yardım etmek istedi ama, Temmuz'un 24-25'inde toplanan Yüksek Faşist Konseyi, fırtınalı bir oturumdan sonra Mussolini'yi azletti, yerine Mareşal Badoglio'yu getirdi. Badoglio da, faşist aleyhdarı bir hükümet oluşturup Mussolini'yi tutukladı.

Mussolini'nin düşürülmesi Hitler üstünde büyük bir şok yaptı. Dönitz, Jodl ve Rommel ile bir toplantı yapıp,

Mussolini'yi yeniden iktidara getirme yollarını araştırdı. Oysa generaller, faşist rejimin bir daha dirilemeyeceği fikrindeydiler. Hitler, «Kral, prens ve Badoglio hemen yakalanıp Almanya'ya getirilmeli, Mussolini de yeniden hükümeti kurmalıdır» dedi.

Bu olaydan kısa bir zaman sonra 8 Eylül günü Badoglio hükümeti, müttefiklerle mütareke imzaladı. Bu haber daha büyük bir sürpriz yaptı. O sırada doğu cephesinde durum şöyleydi: Yaz ortalarında başlayan yeni Alman taarruzuna 500 bin kişi ve 17 zırhlı tümen katılmış ama, Ruslar yarım milyonluk bu kuvveti hemen durdurarak; hattâ bütün cephe boyunca karşı taarruza geçerek Kief'e kadar gelmişlerdi. Hitler'in ısrarla, «yerinde kal» demesi, sadece körpe Alman askerinin kayıplarını iki misline çıkarmaktan başka işe yaramamıştır.

Bu arada güneye gelem: 12 Eylül'de Mussolini'nin kurtarılması ve kuzeyde kukla bir faşist hükümetinin kurulması, müttefiklerin güneyden ilerlemelerini durduramamış, kaçınılmaz akıbeti belki çok kısa bir süre geciktirmiştir.

SON AYLAR

1944, Nazi imparatorluğunun daralma yılıdır, ilkbaharla birlikte başlayan Rus taarruzu, hızla gelişmiş, 20 Temmuz'da Almanya sınırlarına dayanmıştır. Haziran'da Roma düşmüş ve Alman genelkurmayı kuzey Fransa'ya bir çıkarmayı beklemeye başlamıştır. O aylarda Fransa'nın kuzey kıyılarını yetersiz 60 Alman tümeni savunuyordu.

Müttefiklerin çıkarması üzerine Rundstedt azledildi, yerine Feld-mareşal von Kluge getirildi; ama o da başarısız kaldı. İlk defa Hitler, generallerin savaşın başından beri söylediği iki cephede savaşmanın ne olduğunu anlıyordu. Ama yine de von Kluge'nin başarısızlığını, onun kabiliyetsizliğine bağlamıştı. Oysa von Kluge, 15 Ağustos'ta teslim şartlarını görüşmek için zemin arıyordu. Bunu duyan Hitler, onu hemen görevinden aldı, feld-mareşal von Kluge de, Berlin'e gelirken yolda intihar etti.

1944 yılının sonlarına doğruydı. Hitler, bir gün generallerini toplayıp, batıda anî bir taarruza, geçmeye niyet ettiğini söyledi, generaller ilkin şaşırıldılar, ellerindeki birliklerin eksik ve akaryakıtın çok az olduğunu söylediler. Hitler, dinlemedi bile; tıpkı Dunkerque'teki gibi İngilizler'i denize dökeceğini haykırdı. Bir bakıma Hitler'in görüşü doğruydı. Müttefikler Almanlar'ın büyük bir saldırıya geçeceğini tahmin bile etmiyorlardı. Yılbaşında Hitler, oradan buradan temin ettiği

28 tümenle Ardennes'de taarruza geçti. Buna ek olarak, Dietrich'in kumanda ettiği panzer ve SS orduları da harekâta katıldı. Almanlar ilk hamlede büyük bir başarı sağladılar, taarruzu akıllarından bile geçirmeyen müttefikler gerilediler. Hitler, bunu büyük bir zafer olarak gösterdiyse de, bu, aslında kaçınılmaz akıbeti geciktirmediği gibi, Alman kayıplarını da artırmaktan başka bir işe yaramadı. 1. ve 3. Amerikan ordusu, 8.400 ölü ve yaralı verdi ama, Almanlar'ın kaybı 120.000'in üstündeydi.

O günlerde Hitler kâğıt üzerinde 260 tümeni olduğunu hesap ediyordu; bunların çoğu güneyde, doğudaydı, hepsi de şişirilmiş rakamlardı. 1945 yılının ilk ayında Ruslar, 180 tümenle doğudan saldırdılar, 12 Ocak'ta artık Berlin'e 150 kilometre yaklaşmışlardı.

General Guderian, Hitler'in o aylardaki durumunu şöyle anlatır: «Ruslar, Berlin'e doğru büyük taarruza başladıkları zaman Hitler, karargâhını başbakanlığın hemen yanında yaptırdığı bir sığmağa taşıdı. Doğudaki durumu görüşmek üzere kendisini ziyaret ettiğim zaman onu âdeta tanıyamadım. Yüzünde büyük bir ümitsizlik okunuyordu. Sol kolunu pek hareket ettiremiyor, hemen bütün sol tarafı titriyordu. Yürürken de, sol ayağını sürtmekteydi. Masaya yaklaştı, oturmak için sandalyeyi bile çekemedi, yanında duran bir SS, sandalyeyi itti, Hitler de zorlukla oturabildi.»

1945 yılının Nisan'ında, Hitler'in savunduğu dar bir koridor dört taraftan sarılmıştı. Artık Hitler de, durumun ümitsizliğini görüyordu. Sabahın erken saatlerinde başlayan konferanslarda vaziyet görüşülüyor. Hitler, kimseyi dinlemeyip durmadan konuşuyordu. Aklî dengesi de bozulmuş gibiydi. 26 Nisan günü obüsler başbakanlığın üzerinde patlamaya başladı. Ruslar 2 kilometre kadar yaklaşmışlardı. Hitler, o akşamki toplantıda, gene konuştu durdu. Son günlerini yanında geçiren tecrübe pilotu Hanon Reitsch, onu şöyle anlatıyor: «Göring'in ondan ayrılması büyük etki meydana getirmişti. Yüzü ölü rengindeydi, elleri öylesine titriyordu ki, Göring'in mektubunu tutamadı. General Ritter von Greim mektubu okurken, Hitler durmadan kaşını, gözünü oynatıyordu. Sonra bütün gücünü toplayıp bağırdı:

— «Nerdeler bunlar? Heinrich'in ordusu ne yapıyor? Wenk nerede? 9. orduya ne oldu? Wenk ve 9. ordu ne yapıyor?»

«Kesik kesikti konuşması, aynı günün akşamı beni yanına çağırıp: «Al bu zehiri

belki lâzım olur» dedi.

Hitler'in bastırıldığı posta pulu.

27 Nisan'da batılılarla yapılan anlaşma hiç bir sonuç vermedi. Hitler, kötü bir haber geldi, mi, hemen kumandanı azledip, yerine başkasını tayin ediyordu. 29 Nisan pazar günü, öğleden sonra 3'te Eva Braun ile evlendi. Töreni Goebbels ve ailesi, Martin Bormann izlediler. Akşam da vasiyetnamesini yazıp, sekreterine verdi. O gece yansı, İtalya'dan bir haber geldi; 28 Nisan günü bir kısım partizanlar, Mussolini ile Clara Petacci'yi öldürüp, cesetlerini başaşağı bir ağaca asmışlardı.

Bunu duyan Hitler bir an hareketsiz kaldı, sonra titrek elleriyle sol bacağını sürüye sürüye odasına çekildi.

Sabaha karşı Rus bombaları daha sık düşmeye başlamıştı. Her patlayışta, sığınak sallanıyordu. Hitler öğleye doğru kalktı, son durumu gözden geçirdi, Rus öncülerinin Başbakanlıktan birkaç blok öteye kadar sokulduklarını öğrenince hiç heyecanlanmadı bile; açısı ve iki sekreteriyle, saat ikide yemeğini yedi. Sonra Goebbels, Bormann ve öbürleriyle vedalaştı, Eva ile odasına çekildi.

Birkaç dakika geçmemişti ki, bir silâh sesi sığınakta dalgalandı.

Odadakiler bir zaman önlerine bakıp beklediler, sonra ağır ağır odanın kapısını açıp girdiler. Hitler kanlar içinde karnepede yatıyordu; ilkin Eva'yı zehirlemiş, sonra tabancayı ağızına boşaltmıştı. Günlerden 30 Nisan pazartesiydi, saat üç buçuktu. 56 yaşını on gün geçen, 3. Reich'in kurucusu Alfred oğlu Adolf Hitler yoktu artık.

İki SS, Hitler'le Eva Braun'un cesetlerini bahçeye çıkararak benzin döküp yakıldılar. Hitler, alevler içinde kaldığı andan, tam 12 yıl, 3 ay, 1 gün önce Şansölyelik koltuğuna oturmuştu.

Osmanlı' devrinde **Saka ve Şatır**

Saka

شاطر

Şatır

Mahmud Şevket Paşa
Osmanlı Asker Teşkilatı ve Kıyfetleri
Harboku Matbaası 1325 (1907)
Sadeleştiren: H.Veysel Güler yüz

Saka

Sakalar yandaki resimde görüldüğü gibi başlarına kırmızı bir külah giyip bunun aşağısına kırmızıya yakın bir renkte bir astar bağlar ve arkalarına meşinden bir salta ve bacaklarına yeşil bir şalver ve dizlerine beyaz bir tozluk ve ayaklarına kırmızı yemeni giyer ve bellerine meşinden bir kuşak bağlayıp içine bir bıçak sokarlardı. Omuzlarında meşin bir kırba taşıyıp kuşaklarından aşağıya doğru önlerinde gezlik meşin bir önlük sarkıtırlardı.

Tüm sakalar «saka başı» adında bir büyük zabitin kumandasında bulunup her ortaya bir kaç saka verilir.

Bunlar askerin suyuna özgü sudan başka İslam şartları gereğince temizlik için de gereken suyu barış ve savaşta sağlamak için gece ve gündüz çalışırlardı.

Ayrıca yakarıda anlatılan giysileri resmi törenlere özgü olup diğer zamanlarda yukarıdan aşağıya tümü meşinden bir elbise giyerlerdi.

Görevleri sırasında sürekli olarak zorluklarla karşılaştıkları için yüzleri buruşuk idiyse de sürekli hareket halinde bulunmaları nedeniyle bedenleri çok zinde ve çevik idiler.

Zabitleri olan «saka başı» yoluyla gelişerek «kethüda piri» ve «mahzar ağa» olabildiği gibi kendileri de yeniçeri ocağıyla diğer kapı kulu ocaklarına nefer olarak girebilirlerdi.

Sakalar «selman-ı kufiyi» yi ocaklarının kutsal koruyucusu sayarlardı.

Sayıları gerekli durumlara göre açaltılır ya da zağaltılır ise de İstanbul'da bulundukları zaman genellikle yediyüz kişi kadar bulunurlardı.

Şatır

Eskiden sadrazam üstünden meşin ve yeniçeri ağası ile diğer uygun kişilerin maiyetlerinde bulunup sokağa çıktıklarında sağ ve sol taraflarında yürüyerek muhafızlıkta bulunan silahlı hizmetkara «şatır» denilirdi. Bunlar başlarına yeşil renkte «destar kavuğu» ve arkalarına geniş kollu bir tür «dolama» ve bunun altına entari ve bacaklarına sarı meste dikilmiş kırmızı çakşır giyer ve kılıç kayışlarını omuzlarından geçirip bellerine «dolama» üstünden meşin bir kuşak bağlar ve ince bir kama sokarlardı.

Halk arasında yolsuz hareketleri görülenlere, gereken cezalar bunlar aracılığıyla tutuklanarak, gereken yere götürülürdü.

İstanbul'un Aynası

Mir'at-ı İstanbul

Yazan: Mehmed Raif

Günümüz Türkçesine Çeviren ve Fotoğraflar: H.Veysel Güteryüz

(Geçen Sayıdan Devam)

Tom Tom Mescidi

Tophâne yakını ve civârında ve Yeni Çarşı caddesi üzerinde bulunan bu mescidi yaptıran deniz kaptanlarından Mehmed Ağa isminde kişidir. Set kenarında yaptırılmış olduğundan bir tarafı zeminden yüksektir. Merhum Mehmed Ağa'nın mezarı belli değildir. Bu mescidin bu isim ile tanınmasının nedeni 1711 yılında ölen ve müzik biliminde üstad ve beste sahibi olan Tom Tom Abdullah Efendi'nin uzun bir süre mescitte imamlık yapması olmuştur. Mescidin altında olan okul topçu-başlılarından Bâli Ağa isimli kişisindir. Minâresi tahta iken hayır sahibi Fatma Hâtun tarafından 1759'da tuğladan yaptırılmıştır.

Kapısı üzerinde yazılı olan tarih aşağıdadır:

*Kıldı bize zât-ü mua'llakdır bir câmi binâ
Beyne vardıkda senin hicret-i fahr-i âlâm
İsmi ol zâtın Mehmed hem kapudân rütbesi*

*Oldu andan böyle bu hâl-ü mahal Tom
Tom binâ*

Kaldı âna hayf bir çok vakt metruk ve harab

*Etdiler ta'mir yine ehl-i himmetle ihtimâm
Hasbeten-Allah hüsn-ü hemmet-i ceyran ile*

*Bin iki yüz doksan altı oldu ta'miri tamâm
1296*

Anlamı:

*Melek gibi bir kişi bize bir câmi yaptı
Hz.Muhammed'in hicreti bine ulaştığında
O kişinin adı Mehmed hem de kaptan rütbeli*

*Oldu ondan, böyle, bu yerdeki Tom Tom
binası*

Yazık, uzun süre terk edilmiş ve harap olarak kaldı

*Özenle himmet ederek gene tamir ettiler
Allah rızası için güzel yardımlarını akıtarak*

Bin iki yüz doksan altıda tamiri tamam-

*landı
1878*

Yanı başında tarihsiz büyük bir çeşme

ile kapısı yanında küçük yalaklı bir çeşmesi vardır.

Mescidin yakınında ve cadde üzerinde bulunan bir çeşmede yazılı olan me-

Tom Tom Kaptan Camii.

tin aşağıdadır:

[Tarikat-ı âliye meşâyih-i kirâmından [Gül Baba] hazretlerinin türbe-i şerîfi ittisâlinde Acı Çeşme'yi ikdamca 1285 senesi târihinde türbedârı bulunan merhum pîr Nicmi Tâhir Efendi nâmına binâ ve inşâsına muvaffak olup ve mâ-i hayr-ı dahî mürûr-u zaman cihetiyle çeşme-i mezkûr harab ve mâil-i türâb olduğundan türbedar mumâ-ileyhin mahdûmu pîr Necmi İbrâhim efendi bezl-i himmet ederek müceddeden binâ ve ihyâ eylediği hayratdır. 1281]

Anlamı: [Yüce tarikat şeyhlerinden [Gül Baba] hazretlerinin türbesi yanında Acı Çeşme'yi 1868 senesi târihinde türbedârı bulunan merhum koca Necmi Tâhir Efendi adına inşâsına muaffak olup ve hayır da, geçen zaman içerisinde çeşme harap ve yıkıntı durumunda olduğundan, türbedar olan kişinin oğlu Koca Necmi İbrâhim Efendi'nin yardımlarıyla yenileyerek yaptı- rıp canlandırdığı hayratdır. 1864]

Çukur Çeşme Câmii

Firuz Ağa yakını ve civarında olan bu câmi eski müslüman şeyhlerinden Mu- hittin Molla Fenârî hazretleri tarafın- dan yaptırılmıştır. Soyu Osmanlı'nın bü- yük âlimlerinden olup devlette ilk defa şeyhül-islâm olan Şemseddin Mehmed bin Hamza'dır.

Bu kişi 1430 yılında ölmüş ve Bursa'da yaptırdığı câminin kabristanına gömül- müştür. Yanında bir ilkokulu ve karşısın- da bir çeşmesi vardır.

Üzerinde yazılı olan tarih şudur:

Sâhib-ül hayrât Ömer Ağa ki hak
Zât-ı pâkî etdi memdûh el-sefat
Hâzın Sultan Mahmûd Hân olub
Hayra mâil hakka kâil der o zât
Şimdi inşâ edilüb bu çeşmeyi
Etdi sâkî mü'minîn ve mü'minât
İzn-ü sultânîyle bir hayır etdi kim
Hak vere âna cinân-ı âliyât
Hak kabûl edüb bunu hayr ile
Mazhar [ve âlibâ kıyât ül-sâlihât]
Dediler ehl-i sahn-ı târihin
Rûh-i efsâ çeşme-i mâ-ül hayât
1123

Anlamı:

Hayır sahibi Ömer Ağa ki, Allah
Temiz vasfıyla onu övülmeye layık kıldı
Sultan Mahmud Han'ın hazinecisi olup
Hayırlara meyilli, Allah'a boyun eğmiştir
o kişi
Şimdi bu çeşmeyi inşa edip
Erkek ve kadın müminlere içecek su verdi
Sultanın izniyle bir hayır etti ki
Allah ona Cennet'in en yükseğini versin
Allah bunu hayır ile kabul edip
[ve elibâ kıyât ül-sâlihât]'a mazhar etsin
Kelâm ustaları dediler tarihini

Ruhlara ferahlık veren hayat suyu çeşmesi
1711

Câminin karşısında bir şadırvanı ve
yanı başında küçük kurnalı bir çeşmesi
vardır.

Sorma Gir

Firuz Ağa yakını ve civârında bulunan
bu yerde Çeşm-i Hüseyin Efendi'nin yap-
tırmış olduğu câmi vardır. Yapımının bit-
mesine [şeref-i istikmâl 1719] tamlaması
ile tarih düşünülmüştür.

Bu kişi 1722'de Surre-i Hümâyün (89)
emîni olmuş ve o yıl Hicaz'da ölmüştür.
Hattâ meşhur hâfız Osman Efendi'nin
öğrencisidir. Kendi hattıyla bir mushaf-ı
şerif (90) yazıp câminin zor zamanları
için vakf etmiştir. 1719 yılında yani Sul-
tan Üçüncü Ahmed Han zamanında
Çeşm-i Hüseyin Efendi tarafından ha-
yır için yapılmış bir çeşme vardır. Çeş-
menin başındaki küçük bir kabristanda
câminin ikinci yapımcısı bulunan müte-
velliye (91) Büyük Fatma Hanım'ın meza-
rı vardır.

(89) Surre-i hümâyün: Hac
münâsebetiyle haremeyn'e (Mekke-i Mü-
kerreme ile Medîne-i Münevvere) gönde-
rilen para ve hediyeler.

(90) Muhaf-ı Şerif: Kur'ân-ı Kerim'in bir
ismi.

(91) Müteveliye: Vakıf idarecisi, vakıf
işlerini, vakıf şartlarına göre yürüten va-
zifeli, kadın.

Sorma Gir Câmii yakınında bulunan
çeşme üzerinde yazılı olan tarih şudur:
Şehinşâh-ı cihan Sultan Selim Hân Felek
câhın

Hayır gencin hâlâ hazînedâr ustası
Sadâkatle sehâvetle hem ismet-ü
istikâmetle

Cânib-i mühr-ü âliyânın müşrrebdir
yektâsı

Eyleyüb bir çeşme icrâ sevâbın eyleyüb
ihdâ

Lala Mahmud Bey'in rûhu içündür bunun
inşâsı

Kadîm-i bendelerdendir bulur şâh-ı
cihânân

Biri izzet ile dadı biri devletle lalası
Mukaddem kadr-ı Hüdâ'yı Valde Sultan
aynın nâgihân

Edüb rihlet bu dünyâdan cinân oldu
mü'vası

Ferâmûş etmeyüb rûhun hukûk-ü sâbika
mebrî

Zihî resm-ü vefâdâr-ı ki ceyeran ede nâsı
İçib suyun âlân-ı abdest âb-ı nâz-ı perver-
den

Dua'dır rûhuna Mahmud Bey'in sizden
temâsı

Anısı hurayn olsun Lala Mahmud Bey'in
her dem

Zülâl-i vuslun içürsün âna Cennet'de
Mevlâ su

1211

Anlamı:

Cihanın şahlar şâhı Sultan Selim Han, Fe-
lek makâmının

Hayır hazînesi hâlâ hazînedar ustası olan
Sadakatle, cömertlikle hem de temiz ve

doğruluğyla

Yüce mühür sahibi cenaplarının benzersiz
yaratılışı ile

Bir çeşme yapıp akıtarak sevabını hedi-
ye etti

Bunun inşası Lala Mahmud Bey'in ruhu
içindir

Cihan şâhının eski kullarındandır

Biri şerefli dadı, biri saadetli lalası

Eskiden Vâlîde Sultan'ın ketnüdası iken
ansızın

Bu dünyadan göçüp Cennet oldu mekânı
Unutulmayıp ruhunun eski hakkına da-

yanarak

Ne güzel görünen vefadır ki herkeste de-
vam eder

Suyunu içip abdest alan bu nazlı sudan
Mahmud Bey'in rûhuna duadır sizden is-

tediği

Anısı güneş gibi olsun Lala Mahmud
Bey'in her zaman

Tatlı suyu ve seli, ona Cennet'de Allah su
içirsin

1796

Sorma Gir Câmii yakınındaki diğer bir
çeşme üzerinde yazılı olan tarih aşağıda-
dır:

Hazret-i Sultan Mahmûd Hân'ın oldu
himmeti

Eyledi Tophâne'yi menzûr-u ayn-ü iltifât
Bende-i kânından semâhat pîşe Hacı

Mustafa

Hâliyâ matbah emîni zevâl-hâmım sakr-i
sefat

Pâdişâh-ı zevâl-kerem emriyle bünyâd
edildi

Bâniyân bu çeşme-sârın hak ede âlî teber
Hasbeten-allah sa'î etdi heman itmâmına

Berrü hayra sarf-ü mal etdi hulûsiyle o zât
Oldu reyyan mâ-i sâfiyla hâme dilteşneler

Fî-sebilullah züvvârın oldu masend Firât
Doğrusu hasna erişdi bu mahale çeşmesi

Verdi revnak hubeter kim âbı kend-ü nât
Bir eser kodu dua'yı hayra tezgir olmağa

Kıla mahşerde şefa'at âna fahr-i kâinât
Devlet dârına mazhar ede her

maksûdunu

Hak âna adâkiyle Cennet'de kasr-ü âliyat
Zât-ı pâkın hak hatâlardan emîn eylesin

Bula yâ-Rab dünyevî ukbâda ol dâim
necât

Bir elik-ü kelimet gelüb bünyâd târihin

dedi
Âb-ı cû'yu ey emîn bu çeşmenin kendü
hayât
1133
Anlamı:
Sultan Mahmud Han hazretlerinin him-
meti oldu
Tophâne'nin görünümüne bir iyilik yaptı
Kullarından cömerliğine alışılmış Hacı
Mustafa
Şimdi mutfak emini himmetli Su Veren
vasıflı
Padişahın lütuf emriyle inşa edildi
Bu çeşmeyi yaptıranın Allah soyunu yü-
celtsin
Allah rızası için hemen tamamlanması-
na çalıştı
Hayır için malını sarf etti gönülden o kişi
Saf suyu ile cümle susamışları suya do-
yurdu
Allah yolunda ziyaretçileri oldu Fırat ben-
zeri
Doğrusu ona ulaştı bu mahalle çeşmesi
Verdi ki, parlak, çok güzel, doyuran suyu-
nu
Bir eser koydu hayırı hatırlansın diye
Hz.Muhammed ona mahşere kadar şefa-
at etsin
Kendisi her arzusuna ulaşsın
Allah ona adağıyla Cennet'de yüksek ma-
kam versin
Temiz kişiliğini Allah hatalardan korusun
Yâ-Allah dünyada, ahirette, her zaman
selameti olsun
Bir elifle söz gelip yapım tarihini söyledim
Emin'in cömertçe akan bu çeşmesinin
suyu hayat verir
1720

Kul Oğlu Mescidi

Firuz Ağa ile hamamı arasında bulu-
nan bu mescit çamaşırcı-başı Mustafa
Bey tarafından yapılmıştır. [âzam – 1602]
terkibi ile vakıf kaydına tarih düşülmüş-
tür. Vakfının tamamlanmasına Mâmure
isminde bir kadın uğraşmış ve akan su
miktarının çoğaltılmasına hizmet etmiş-
tir. Yalnız minaresinin yarısı bulunmak-
tadır. Arsasının çevresine bir demir par-
maklık çekilmiştir.

Yakınında olan çeşme Vâlîde Sultanın
kethüdâsı tarafından hayır için yapılmış-
tır. Üzerinde olan tarih beyti aşağıdadır:
Oldu bir târîh lâyihi Vehbi-yâ
Gel iç ayn-ı âlîden Kevseri
1135

Anlamı:
Yâ Vehbi parıldayan bir tarih oldu
Gel iç bu yüce pınardan Kevser'i
1722

Bu civarda 1887'de yapılmış bir asker
karakolu vardır. Yakınında bulunan su

tulumbasının yanında küçük bir kabir-
de 1887 tarihinde ölen İmam Mehmed
Efendi gömülüdür.

Râşit Mehmed Ağa

Tophâne yakını ve civârında olan bu
mescit eğitimcilerden Sipâhizâde Meh-
med Ağa tarafından yaptırılmıştır. Kendi
mezarı da oradadır. Mezar taşında yazılı
olan tarih aşağıdadır:
Târihdir vefâtına misra' et du'a
Gülizâr-ı Cennet ile makâm-ı Mehmed'i
1040

Anlamı:
Bu mısra vefatının tarihidir, dua et
Mehmed'in makamı Cennet bahçesidir
1630

Kız kardeşi Fatma Hâtun vakfını ço-
ğaltmış, imam ve müezzinin ikameti için
birev vermiştir. Kendisi de burada gö-
mülüdür. Yakınında bulunan hamamı
yaptıran dârüssaade ağalarından Yâkub
Ağa'dır.

Sirkeci Başı

Firuz Ağa yakını ve civârında olan bu
yerde Sirkeci Başı Mustafa Ağa'nın yap-
tırmış olduğu mescit vardır. Minberi-
ni Sultan Üçüncü Mustafa Han zama-
nında arpa emîni bulunan Ali Ağa isim-
li kişi koydurmuştur. Bu mescit 1831 yı-
linda yenilenerek tamir olmuştur. İçeri-
sinde ilkokulu, mescide bitişik küçük bir
kabirde 1783'de ölen Şeyh Halil Efendi
ile 1761'de ölen hanımı gömülüdürler.
Mescidin minaresi duvarında yazılı olan
tarih aşağıdadır:

İmam-ı mellî-i İslâm Selim Hân-ı
cihanbânın
Harem-bânû-yu hâsı ve ikbâli mağfûr
ül-hâhına
Edince azm-i Cennet rûn-i pâk için ânın
bâ-li-hayr
Heman bu sirkecinin mescidi oldu cevş-i
ihyâ
Harâbe meşref olmuşdu bu mescid hay-
li müddetdir
Olub ta'mir yeniden bir minâre oldu hem
inşâ
El-hay rûhun şâdan kıl merhûma
hasenâtın
Kıldıkca salâtı oldukça tesbih-i dua'lar tâ
Zihî hayrat icrâ fezâ ki Ârif söyledim târîh
Bu ma'bed oldu ta'mir ile ihsan câm-i-ü
vâlâ
1211

Anlamı:
Dünyanın koruyucusu, İslam milletinin
önderi Selim Han
Kendi haremi, sultanı ve ikbali, günahla-
rı affedilmiş
Temiz ruhu için Cennet'e gitmeyi isteyince
onun hayrı ile

Hemen bu Sirkeci'nin mescidi heyecanla
ihya oldu
Uzun zamandır harap durumda kalmış-
tı bu mescit
Yeniden tamir olup bir minare de eklene-
rek yapıldı
Allah'ım merhumun ruhunu iyiliklerin ile
şâd et
Namaz kıldıkça, tesbih ve dualar ile
Ne güzel hayır yerine geldi ki, Ârif tarihi-
ni söyledim
Bu mabet tamir edilerek yüce bir câmi ba-
ğışlandı
1796

Karşısında Paşa Baba Dergâhı vardır.
Kapısının solunda bulunan çeşme üze-
rinde aşağıdaki tarih yazılıdır:
Nûş edüb âbın azîzim söyledi târihini
Mâ-i Zemzem iç imâmın aşkına bu çeş-
meden
1267

Anlamı:
Tatlı suyunu içerek azizim tarihini söyle-
dim
Zemzem suyunu iç imânın aşkına bu çeş-
meden
1850

Yanı başında tarihsiz büyük bir çeşme
vardır.

Taksim yakınında Kuyu sokağında
bulunan bir çeşme üzerinde yazılı olan
beyitler aşağıdadır:

Hazret-i Sultan Mahmûd adâlet sertin
Feyz-ü ihsâniyle reyyan oldu cümle kâinât
Öyle şeh kim pâ-yü ser-ü adline revmal
eder
Nil meser Kâhire'yle cedvel nehr-ü kerrat
Devr-i cûdunda cebeci başı Abdah Ağa
Yapdı bu rev çeşmeyi oldu karîn iltifât
Âb-ı tâb-ı devletin memdûd ede Rabb-ü
âla nâm
Zib-ü tâk-ı âsumân olduukca nakş-ü
tâbınat
Şehri-yâ târihini işrâbiçün der tûlesi
Can-fezâdır ayn-i Abdah için mâ-i hayât
1130

Anlamı:
Âdil huylu Sultan Mahmud hazretleri
İhsanlarını akıtmasıyla suya doyurdu bü-
tün kâinatı
Öyle padişah ki halk ve üst tabaka adale-
tine yüz sürer
Kahire'deki Nil örneği, cetvel gibi nehri he-
sapladı
Cömertlik zamanında cebeci başı Abdul-
lah Ağa
Yaptı bu yeni çeşmeyi, iltifata nâil oldu
Suyunu ve devletinin gücünü artır yüce
Allah'ım
Gökyüzünün süsü başımızda oldukça ta-
biyatın nakışı

Sefer-i Kethüde (Bostaniçi) Camii.

*Yâ-Şehrî tarihini içirmek içindir lülesi
Can bahşeder Abdullah'ın kaynağı, için
hayat veren suyu
1717*

Galata ve Beyoğlu Çevresinin Doğal Durumu

Beyoğlu, Osmanlı devletinin başkenti olan İstanbul şehrinin büyük bir mahallesi olup Nefs-i İstanbul'un (92) karşısında ve kuzey tarafında olup aralarında Kâğıthâne Halic'i bulunur. Nefs-i İstanbul'la iki köprü ile bağlıdır.

(92) *Nefs-i İstanbul: Topkapı sarayının da içinde yer aldığı sur içi yarımadası.*

Çoğu evleri kârgir ve yenilenmiş olmasıyla denizden manzarası pek güzel

ise de sokaklarının bir çoğu günümüzde dar ve sıkışık olduğundan içeriden o kadar güzel değildir. Günümüzde mutasarrıflık (93) merkezi buradadır.

(93) *Mutasarrıf: Osmanlı Devlet teşkilatında Tanzimat'tan sonra kaza ile vilayet arasındaki idarî kademe olan sancağın en yüksek idarecisi.*

Mekteb-i Sultânî'nin (94) bulunduğu yere Galata Sarayı denildiğine bakılırsa o vakitlerde Galata isminin yukarılara kadar kapsadığı ve şimdi Beyoğlu denilen mahallenin de aşağı tarafı ise Galata ismiyle anılırdı.

(94) *Mekteb-i Sultânî: Galatasaray Lisesi*

Galata, ticâret yeri olup özellikle Avrupa ticâreti başlıca bu bölgede yapılır. Galata, imparator [Justinyanus] tarafından Kostantiniye'ye bağlanarak 1216 mîlâdî tarihinde [Ceneviz] lerden bir kısım göçmenin Galata'yı işgâli ile ayrıca bir kasaba şekline dönüşüp Kostantiniye'ye karşı rekâbet etmekteydiler. Mekânı cennet olsun Sultan İkinci Meh-med Han hazretleri İstanbul'dan önce Galata'yı fethetmekle Cenevizliler'in hâkimiyeti kesilmişse de gene Galata Firenk (95) mahallesi kalıp yabancılar orada yerleşerek ticaret edegelmışlerdir.

(95) *Firenk: Osmanlıların Avrupalılara verdikleri isim. Çoğunlukla Fransızlar için kullanılmıştır*

On üçüncü yüz yılda [Cenevizli]'ler tarafından yapılmış yüksek bir kulesi vardır ki Yangın Kulesi adıyla bilinir. Binaları içerisinde en büyüğü son zamanlarda yapılan Osmanlı Bankası binasıdır. Aşağısında bir zamanlar Araplar tarafından bu yerde yapılmış ve günümüzde Arap Câmii denilen bir câmi vardır. Galata ismi Rumca'da [Süt işletmesi] demektir ve eskiden İstanbul'a süt vermek üzere inek ve koyun besleyen bir kaç kabîleden ibâret bir köy hâlinde bulunmuş olduğu sanılmaktadır.

Rumeli kıyısına paralel gelen sıra Şişli'den başlayarak kuzeyden güneye kadar devâm ederek İstanbul Halic'inde sona erer.

Böylece sağ taraftan Harb Okulu (Harbiye) önlerinden başlayarak kuzey-batıdan güney-doğuya yönelerek akan ve Küçük Çiftlik'ten geçerek Dolmabahçe'de son bulan dere ile gene Feriköy hizalarından başlayarak kuzeyden güneye doğru akarak Kasımpaşa'da Haliç'e ulaşan dere arasındaki bölümden ibâret ki Galata, Tophâne, Fındıklı, Kabataş, Beyoğlu, Taksim, Tatavla, Pangaltı semtlerini içerir.

Bu semtlerden Galata ve Beyoğlu tarafına [karşı] denilir ki, İstanbul'un merkezinin karşısında bulunduğundan, dolaylı olarak fetihden önce Rumlar tarafından kullanılmış olan [Pera] sözünün tercümesinden ibarettir. Yabancıların bu semte [Pera] demeleri gene bu sözden dolaydır.

Buradan batı tarafında gene birbirine paralel olmak üzere birisi Feriköy'ünden başlayarak kuzeyden güneye doğru, diğeri Feriköy'ünün batısından itibâren diğeri paralel iki sırt daha vardır ki bu iki sırt birinci sırtın hemen yarısı kadardır. Üçüncü sırtın batısında kuzey-batıdan güney-doğuya uzanıp Ok Meydanı ile Kasımpaşa'nın Kulaksız semtinden geçe-

rek Divanhâne yakınında Kasımpaşa'ya ulaşan dördüncü bir sırt daha vardır.

Bu sırtın doğu tarafında Kasımpaşa bulunduğu gibi güney tarafını Tersâne-i Âmire fabrikaları işgal eder. Batı tarafında Hasköy bulunmaktadır. Dördüncü sırtın batısında kuzey-doğudan güney-batıya uzanan beşinci bir sırt daha vardır ki buranın güney kısmında Pîrî Paşa, Halıcıoğlu, Sütölçe semtleri bulunduğu gibi batısında Kara Ağaç vardır.

Birinci ile ikinci, ikinci ile üçüncü ve üçüncü ile dördüncü sırtlar ortasında üç dere vardır ki bunlar hemen biri birine paralel olmak üzere kuzeyden güneye doğru akıp önce Tatavla'nın batısında birinci ile ikinci birleşir. Sonra bu ikincinin birleşmesinden oluşan dere Galata Sarayı'nın batı tarafında üçüncü ile birleşerek hepsi bir dere hâlinde Divanhâne'nin doğusunda Halic'e ulaşır.

İkinci dereye Bülbül Deresi ve Piyâle Paşa tarafından gelen üçüncü dereye Kasımpaşa Deresi denilir. Üçüncü dere ile Bülbül Deresi arasındaki ikinci sırtın üzerine binalar yapılarak bir semt haline dönüştürülmektedir ki bunun güney kısmına [Aya Dimitri] denilir.

Dördüncü set ile beşinci set birbirinden, bunun gibi bir dere ile ayrılmıştır ki bunun suları Hasköy ile Pîrî Paşa arasında Halic'e ulaşır.

Galata ve Beyoğlu'nun bulunduğu sırtın güneyinde yani Cisir-i Cedid'in (96) kuzey ucundan başlayan cadde [Karaköy] de bölünerek birisi batıya yönelip Azap Kapı'ya ulaşır.

Diğeri kuzey-doğuya yönelip Tophane, Fındıklı, Kabataş, Beşiktaş tarafından geçerek boğazın Rumeli kıyılarını izleyerek gider.

(96) Cisir-i Cedid: Yeni köprü. Bugünkü Galata Köprüsünün yerindeki köprü.

Üçüncü kol ise birinci sırtın hattı Taksim kısmını izleyerek Beyoğlu, Taksim, Pangaltı, [Feriköy] den geçerek Şişli'ye ulaşır.

Buradan hat tekrar Taksim yolunu bırakmayarak Zincirli Kuyu, Maslak tarafından Büyük Dere Çayırı'na ulaşır ve burada kıyıyı izleyen diğer yol ile buluşur.

Dolmabahçe Sarayı'nın güney-batısı tarafından başlayarak az bir mesafe gittikten sonra yol ikiye ayrılarak birisi batıya yönelip Gümüşsuyu ve Mecidiye kışlaları arasından geçerek Taksim bahçesi altında Beyoğlu ana caddesine ulaşır.

Diğeri kuzeye yönelerek Maçka Silahhânesi'nin güneyinde Beşiktaş'tan gelen hat ile birleştikten sonra gene kuzeye doğru çıkıp, sonra batıya yönelip Feriköy'de büyük cadde ile birleşir.

Aynı zamanda Dolmabahçe'de ayrılan diğer bir yol Gümüşsuyu Kaşlası'nın güneyinden Almanya Sefârethânesi'nin kuzeyinden geçerek Taksim'de büyük caddeye ulaşır.

Azap Kapısı'ndan başlayarak Beyoğlu'na giden diğer bir yol daha vardır ki Şişhâne karakolundan geçerek Altıncı Belediye Dâiresi'ne ulaşır. Buradan kuzeye yönelerek Beyoğlu ana caddesine paralel bir yol ilerleyerek Tepebaşı Belediye Bahçesi önünde ortaya çıkar. İngiliz Sefârethânesi hizasında sağa dönerek Galatasaray'da büyük cadde ile birleşir.

Şişhâne karakolundan başlayarak Osmanlı Bankası önünden geçen bir yol [Voyvoda] karakolunda Beyoğlu caddesiyle birleşir.

Karakoldan başlayarak kuzeye giden Beyoğlu büyük caddesi Harb Okulu önüne kadar sırtı izlediğinden bu caddenin doğu tarafı kısmen boğaza kadar ve kısmen Küçük Çiflik'den gelen dereye doğru bir takım bayırlar oluşturduğu gibi bu caddenin batı tarafı Kasımpaşa ve Aya Dimitri tarafına doğru bir eğim oluşturur.

Galata Mevlevihânesi'nden başlayan Beyoğlu tarafı, bundan yaklaşık bir asır önce bağlık ve bahçelik olup herkes bu bölgeye hava değişimi için gelirmiş. Buradan ilerisinde binalar bulunmamakla beraber büyük ağaçlar ile örtülüydü.

Beyoğlu'ndan Kuzeye Doğru Giden Caddeler

[1] Beyoğlu'ndan Büyük Dere'ye giden yoldur ki Taksim'den başlayarak Feriköy'den geçerek Şişli'ye ulaşır. Buradan sola Kâğıthane yolu ayrılır.

Şişli'den sağ tarafa yönelerek Büyük Dere caddesi Zincirli Kuyu'dan geçip Maslak karakoluna doğru olan kısmını batıya yönelten bir yay oluşturur. Maslak'tan başlayarak yol kuzeye yönelip Hamidiye köşkünden Büyük Dere çayırına iner. Bu çayırdan yol ikiye ayrılıp birisi kıyıyı izleyerek Yeni Mahalle'de Pazar Paşı'na kadar uzanır.

Diğeri Büyük Dere çayırından başlayarak kuzey-batıya doğru Büyük Dere suyunun solundan çıkarak, mekânı cennet olsun Adil Sultan Mahmud Han hazretlerinin kemeri altından geçer. Buradan yol yine ikiye ayrılıp soldaki Kömür-cü Köyü'ne kadar uzandığı gibi sağındaki Valde Sultan bendine kadar devam eder.

[2] Şişli'den Kâğıthâne'ye doğru giden Kâğıthâne Köyü yakınında Kâğıthâne deresine iner ve buradan sağa ve sola yönelir. Soldaki kol Kâğıthâne deresinin

kuzey-batısından güney-doğuya olan istikametinde ve suyun solunda bulunan çağlayanların alt başında bir köprü ile dereyi geçer ve sonra suyun sağından Silahtarağa köprüsüne kadar devam eder. Buradan kuzey-doğuya yönelerek doğru Silahtarağa köprüsünü geçerek Bahâriye üzerinden Eyüp'e ulaşır.

[3] Kâğıthâne köyünden sağa ayrılan yol Kâğıthâne deresinin solundan yukarı çıkarak Ayazağa civârına ulaşır ve Maslak karakolunun güney-batısında Büyük Dere caddesine bağlanır.

Maslak karakolunun sağ tarafında bir bölüme ayrılıp doğuya yönelir ve eski hidiv merhum İsmâil Paşa arazisinde bu bölüm de ikiye ayrılarak birisi İstinye Koyu ve diğeri Emirgân'a ulaşır. Zincirli Kuyu civarında doğu tarafına bir bölüm ayrılıp bu bölüm önce sola yönelerek Balta Limanı deresi yoluyla Balta Limanı'na iner. Gene sağa yönelen kısım doğuya doğru biraz gittikten sonra güney-doğuya yönelip Arnavut Köyü'ne ulaşır.

Zincirli Kuyu'dan diğer bir yol güneye yönelerek bir kısmı Padişah Sarayı önünden geçip Beşiktaş'a indiği gibi diğer kısmı da Ortaköy'e ulaşır.

Demir Yolları

Karşı (Beyoğlu) tarafında bir şirketin yönetiminde olmak üzere iki tramvay hattı vardır ki bunlardan birisi Azap Kapı'dan başlayarak Karaköy, Tophâne, Fındıklı, Kabataş, Dolmabahçe, Beşiktaş'tan geçerek Ortaköy'de son bulur. Bu hat yatay olup ahırları Beşiktaş'tadır.

İkincisi Voyvoda karakolu, Osmanlı Bankası, Şişhâne karagkolu, Belediye Altıncı Daire Bahçesi önünden geçen caddeyi izleyerek Galatasaray'a ve buradan Taksim, Pangaltı, Feriköy'den geçerek Şişli'ye ulaşır. Bu hat dar ve çift hatlıdır ki yatay kısmı Galatasaray ile Taksim arasındaki uzaklıktan ibaretdir. Bu hattın da ahırları Şişhâne'dedir.

Galata'dan Beyoğlu'na kadar diğer bir şirketin yönetiminde ve 1873 yılında yapılmış bir [Tünel] vardır ki bu tünel çift hatlı olup üst tarafında bulunan bir makine ile işletilmektedir.

Gelecek Sayıda: Galata Mevlevihanesi

Eski İstanbul Abideleri ve Binaları

Şehrin Kuruluşundan Osmanlı Fethine Kadar

Yazan: Prof. Dr. Celal Esat Arseven

Günümüz Türkçesine Çeviren: H.Veysel Güteryüz

(Geçen Sayıdan Devam)

Bizans Zamanına Ait Yapılar ve Saraylar

İmparatorların isimleri ve hükümdarlık tarihleri

(Yıldız işaretleri aynı yüzyıldaki İslâm yapılarını gösteren tabloya başvurmayı gösterir)

O zaman yapılan binaların tarih sırasıyla isimleri

Milattan önce

658 Vizaz (*Byzas*)
490 Dariyus (*Darius*)
489 Pozanyas (*Paussanias*)

Milad

330 Büyük Konstantinos (306-337)
361-363 Jülyen (*Iulianos*),
Aposta (*Apostat*)
363-364 Jovianos
364-378 Birinci Vlentiyen
(*Valentinianos*) ve Valens
394-395 Büyük Teodos (*Theodosios*)

Valens kemeri. (Bozdoğan Kemeri)
Theodosios dikili taşı. Putperest mabetlerinin yıkılması. Tauri meydanı. Pentapirgiyon (*Pentapyrgion*) (beş kule)
Sen Teodor dö Tiron (*Saint Theodore dö Trion*) Kilisesi.

Trakya hanedanı (395-517)

395-408 Arkadiyos (*Arkadios*)
Arkadios hamamları. Forum Arkadios.
Arkadios Sütunu. Büyük deprem (398).
Diğer deprem (402). Evdoksiya (*Eudokia*)'nın Heykeli.
408-450 İkinci Teodos (*Theodosios*)
İstanbul'da ayaklanma (409)
İstanbul'un genişletilmesi.
Theodosios ve Anthemios Surları (413). Deprem (417). Büyük yangın (422). Tekrar deprem (427).
Bir deprem ile harap olan surların vali Sirus Konstantin (*Cyrus Konstantinos*) tarafından yeniden yapımı.
450-457 Marsıyan (*Markianos*)
Marsıyan (*Markianos*) sütunu (Kıztaşı). Vlagerna (*Blakhernae*) Klisesi (imparatorun eşi Polherya (*Pulkheria*) tarafından)
457-474 Birinci Leon
Aya Yani Stüdyon (*Studion*) Kilisesi (İmrahor Camisi), Mokiyus (*Mocius*) ve Aspar sarnıçları. Aya Petro ve Aya Pavlo (*Paulo*) kiliseleri. Dört gün devam edip sekiz mahalleyi yakan büyük yangın (461)

474 İkinci (Genç Leon)
474-491 Zenon
491-518 Birinci Anastas (*Anastasios*)
Galata Kulesi. Büyük yangın (476).
Vlagerna (*Blakhernae*) Sarayı yangını (509)

Jüstinyen Hânedânı (518-610)

518-527 Birinci Jüsten (*Iustinos*)

527-565 Birinci Jüstinyen (*Iustinianos*)

565-578 İkinci Jüsten (*Iustinos*)

578-582 Tiber Konstantin (*Tiberios*)

Konstantinos)

582-602 Moris (*Mavrikios*)

*602-610 Fukas (*Phokas*)

610-641 Herakliyos (*Herakleios*)

641 Heraksonas (*Heraklonas*)

Dördüncü Konstantin

(*Konstantinos*)

*641- 668 İkinci Konstans

668-685 Üçüncü Konstantin

(*Konstantinos*)

(veya beşinci) [125]

[125] Herakliyos (*Herakleios*) ile Heraksonas'ı (*Heraklonas*) bazı yazarlar Konstantin'ler (*Konstantinos*) arasında saydıklarından bu Konstantin (*Konstantinos*) beşinci olur. Eğer onlar sayılmazsa Üçüncü Konstantin'dir (*Konstantinos*).

685-694 İkinci Jüstinyen (*Iustinianos*)

694-705 Üçüncü Tiber (*Tiberios*)

705-711 İkinci Jüstinyen (*Iustinianos*)

711-713 Filipigos (*Philippikos*)

713-715 İkinci Anastas (*Anastasios*)

715-717 Üçüncü Teodos

(*Theodosios*)

İzavri (İsauria) Hânedânı 717-867

717-741 İzavrilî (*Isauria*) Üçüncü Leon

741-775 Dördüncü (veya altıncı)

Konstantin Koperoynim

(*KonstantinosCoprnyne*)

775-780 Dördüncü Leon Kezar (*Khazar*)

780-797 Beşinci (veya yedinci)

Konstantin (*Konstantinos*)

780-802 İrini (*Irene*)

802-811 Birinci Nikefor (*Nikephoros*)

Logotet (*Logothete*)

811-813 Birinci Mihal Rangabe

(Koropalat) (*Mikhail*

Rangabe Kurapatat)

Ayasofya (532-537) Küçük Ayasofya.

Aya Apostoli Kilisesi (Fatih civarında)

Kora (*Khora*) (Kariye Camisi) Sen Tekla (*Sainte*

Thecla) Kilisesi, Aya İrini Kilisesi (Askeri Müze)

Vasilika (*Basilika*) Sarnıcı (Yerebatan) Filoksanos

(*Philoxenus*) sarnıcı (Binbirdirek) Galata

surlarının yapımı (528), Deprem ve veba (542),

deprem ile Ayasofya'nın kubbesinin sakatlanması

(556)

Büyük saray içinde Hrisoteriklinyum

(*Chrysotriclinum*) dairesi.

Diyakonisa (*Diaconissa*) Kilisesi (Kalender Camisi)

deprem ve yangın (582)

Herakliyos (*Herakleios*) duvarları (Vlagerna

(*Blakhernae*) sarayıyla Teodos (*Theodosios*)

saraylarını birleştiren duvarlar), Hicret (622).

Galata'da Arab Camisinin yapımı

Galata'da Dominiken Kilisesi

Pentapirgiyon (*Pentpyrgion*)vAyvansaray (740).

Arkadiyos'un(*Arkadios*) sütunu bir deprem ile

yıkılmıştır.

Resimlere tapınmanın haram sayılmasını Ruhban

Meclisi'nin tartışması (853). Valens kemerinin

onarımı

813-820 Birinci Leon (Ermeni)	Vlagnera (Blakhernae) mahallesi önüne bir duvar yapılması (813)
820-829 İkinci Mihal (Mikhail) (kekeme)	İstanbul surlarının onarımı. Büyük sarayda Arap mimârisinde bir özel daire eklenmesi.
829-842 Teofil (Theophilios)	
842-867 Üçüncü (sarhoş) Mihal (Mikhail)	Manyora (Magnaura) sarayında akademi yapılması.
Makedonya Hânedânı (867-1057)	
867-868 Birinci Vasil (Basileios)	Yeni Kilise. Kenorgiyon (Cenourgion).
*868-878 Beşinci (veya sekizinci) Konstantin (Konstantinos)	
886-912 Altıncı Leon (filozof)	Teotokos (Theotokos) Kilisesi
912-1059 Yedinci Konstantin Porfiroyenitos (Konstantinos Prophyrogenetos)	Örülü Sütun. Tekfur Sarayı.
920-944 Birinci Romen (Romanos) (Lekapenos)	İstanbul surlarına kadar gelen Bulgarlar tarafından Balıklı'daki Piyi (Pighi) sarayının yakılması.
920-945 Sekizinci (veya onuncu) Konstantin (Konstantinos)	
959-963 İkinci Romen (Romanos)	
963-969* İkinci Nikefor Fukas (Nikephoros Phokas)	Bukoleon sarayı ve limanı.
*969-975 Yani Çimişkiz (Ioannes Çimiskes)	
*975-1025 İkinci Vasil (Babilieos) (Bulgarokton)	
*975-1028 Dokuzuncu (veya onbirinci) Konstantin (Konstantinos)	
1028-1034 Üçüncü Romen (Romanos) (Ariyeros (Argyros))	Ayasofya'nın ve Vlagnera (Blakhernae) kilisesinin tamir ve genişletilmesi. Sulu Manastır kilisesi.
1034-1041 Dördüncü Mihal (Mikhail)	
1041-1042 Beşinci Mihal (Mikhail)	
1042-1054 Onuncu (veya onikinci) Konstantin (Konstantinos) (Sarayburnunda)	Mangana'da Aya Yorgi Manastırı
1054-1056 Teodora (Theodora)	
1056-1057 Mihal İstratıyoti (Mikhail Stratiotikos)	
1057-1059 İsak Komenan (İsaakios Komnenos)	
1059-1067 Onbirinci (veya onüçüncü) Konstantin (Konstantinos) (Dukas)	
1067-1068 ve 1071-1078 Yedinci Mihal (Mikhail) (Parobinakes)	Pammakaristos (Fethiye Camisi)
1068-1071 Dördüncü Romen (Romanos)	
1078-1081 Üçüncü Nikefor (Botomyad) (Nikaphoros Botamıates)	

Komenen Hânedânı

1081-1118 Birinci Aleksî (Aleksios)	Godfrovi dö Bulon (Godefroi de Bouillon) Haçlı Ordusu'nun Büyükdere'ye gelişi. Konstantin (Konstantinos) sütunu üzerindeki heykel bir yıldırımla devrilince onarılıp yerine bir Korintiyen başlık ve büyük bir haç konulmuştur. Zelzele (1086). Khora (Kariye)'nin imparator kayınavdesi Mariya (Maria) Dukas tarafından yeniden yapılması.
*1118-1143 İkinci Yani Komenen (Ioannes Komnenos)	Pantokrator Kilisesi (1125) imparatorun zevcesi İrini (Irene) tarafından yapılmıştır. Vlagnera (Blakhernae) sarayının genişletilmesi ve İmparatorların oturmasına ayrılması
*1143-1180 Manuel	
1180-1183 İkinci Aleksî Komenen (Aleksios Komnenos)	
1183-1185 Andronik Komenen (Andronikos Komnenos)	
*1115-1195 ve 1203-1204 İsak (İsaakios) (Angelos)	
*1195-1203 Üçüncü Aleksî (Aleksios)	
1204- Aleksî Dukas (Aleksios Dukas)	

İstanbul Lâtin İmparatorluğu (1204-1291)

1204-1206 Birinci Bodoven (Baudoin)
*1206-1216 Hanri dö Heno (Henri de Hainaut)
*1216-1218 Piyer dö Kortne (Pierre de Courtenay)
*1218-1228 Robert
*1228-1231 ve 1231-1237 Jan dö Briyen (Jean de Briuanne)
*1238-1261 İkinci Bodoven (Baudoin)

İznik Hükümdarları

1204-1222 Teodor Laskaris (Theodoros Laskaris)

1222-1254 Üçüncü Yani (**Vatatzes**)
1254-1259 İkinci Teodor Laskaris (**Theodoros Laskaris**)

Paleolog (Palaiologos) ve Kantakuzenos Hânedânı (1161-1453)

*1261-1282 Mihal Paleolog (Mikhail Palaiologos)	Vlagnera'nın (Blakhernae) yeni surları. Kire Marta (Kyra Martha) Kilisesi.
1282-1328 İkinci Andronik Paleolog (Andronikos Palaiologos)	Khora (Kariye) kilisesinin Andronik'in (Andronikos) veziri Metohit (Metokhites) tarafından onarımı ve mozaiklerinin eklenmesi. İstanbul'da büyük yangın (1290). Galata'nın Venedik donanması tarafından Yakılması (1296). Surların, Ayasofya'nın ve Jüstinyen (Iustinianos) heykelinin onarımı (1317). Kristo (Khristo) Kamera'nın onarımı.
*1328-1341 Üçüncü Andornik Paleolog (Andronikos Palaiologos)	
*1341-1391 Beşinci Yani (Ioannes) [126]	Vlagnera (Blakhernae) kilisesi yanmıştır. Deprem nedeniyle Ayasofya hasar görmüştür (1344).

[126] Üçüncü ve dördüncü «Yani (**Ioannes**)»'ler İznik'de hükümdar olmuşlardır.

*1441-1455 Altıncı Yani Kantakuzen (Ioannes Kantakuzenos)	
*1355-1356 Mateo Kantakuzen (Mathieu Kantakuzenos)	
*1376-1379 Dördüncü Andronik Paleolog (Andronikos Palaiologos)	
*1391-1425 İkinci Manuel Paleolog (Manuel Palaiologos)	
*1399-1402 İkinci Yani Paleolog (Ioannes Palaiologos)	Altın kapıdaki surların yıkılmasının Sultan Bayezit Han tarafından istenmesi.
*1425-1448 Sekizinci Paleolog (Palaiologos)	Vlagnera (Blakhernae) kilisesinin yanması (1434).
*1448-1453 On ikinci (veya on dördüncü) Konstantin Drakojes (Konstantinos Dragenes)	Fatih Sultan Mehmet tarafından Rumeli Hisar'ının yaptırılması.

(*) İşaretleri aynı devirde İslam yapılarını gösteren tabloya bakılmasını gösterir

Gelecek Bölüm

Bizans Yapıları İle Aynı Devirde Olan Müslüman Yapıları